

SZENTGOTTHÁRD A nyugati határszéli települést III. Béla király alapította 1183-ban, amikor francia cisztercita szerzeteseket telepített a területre. A város életét is befolyásoló jelentős esemény volt az 1664-ben lezajlott szentgotthárdi csata, ahol Montecuccoli császári generális legyőzte Köprüli Ahmed török hadvezér seregét. A csatát a szégyenteljesnek nevezett vasvári béke követte, de a győzelem Magyarország török alóli felszabadulásának kezdetét jelentette. A város legértékesebb látnivalója az Anton Pilgram által 1740–1764-ben tervezett barokk cisztercita templom és a hozzá kapcsolódó kolostor. Alacsony tornyú homlokzatát szentek kőszobrai és az aranyozott apáti címer díszítik. A díszes templombelsőben a szentgotthárdi csatát ábrázoló mennyezeti freskót id. Dorffmeister István készítette. A főoltár képét Matthias Gusner ciszterci szerzetes festette ki. A szobrokat és a szószéket ciszterci szerzetesek faragták.

Rábafüzesnél éri el a 8-as út az osztrák határátkelőt.

Az Őrség és Hetés

A Dunántúl délnyugati sarkában, az Ausztria és Szlovénia területébe benyúló határháromszögben (hazánk legnyugatibb pontja is itt van) fekszik az Őrség mikrotája. A változatos dombosági tájon fenyő- és bükkerdők váltakoznak zöldellő rétekkel és bakhátas szántóföldek keskeny szalagjaival. Az Őrség és a Vend-vidék korábbi tájvédelmi körzeteire épülve 2002-ben létesült 10. nemzeti parkunk, az Őrségi Nemzeti Park. A táj hazánk különleges, folyók és patakok által formált, változatos, erősen szabdalts dombvidéke. Északról a Rába, délről a Zala és a Kerka határolja. Leggyakoribb erdőtársulásai a mészkerülő erdei fenyvesek, melyeknek jellemző növényei a boróka, a szőrös nyír, a fekete és a vörös áfonya stb. A táj népi és kultúrtörténeti emlékekben is gazdag. Az Őrségi falvak egyedülálló településformája a dombháton kialakult, a házcsoportok szétszórt halmazából álló, szeres településforma, amely így le tudta zárni a határvidéket, és meg tudta védeni a támadásoktól. Lakóit ezért is telepítették ide a 11. században. A szerek a honfoglalás utáni faluformát őrzik. Az ősi építkezés anyaga a fa volt, jellemzőek a boronafalú épületek. Az Őrségben a kővárak szerepét a ma is látható erődszerű templomok vették át (Őriszentpéter, Velemér, Szőce, Hegyhátszentjakab stb.). Az Őrséget a 86-os úton közelíthetjük meg legelőnyösebben. Zalalövön nemcsak a 86-os út halad keresztül, hanem fontos kelet-nyugati út is, és belőlük kiágazva utak egész hálózata köti össze Zala megye apró településeit. Legtöbbjükben értékes építészeti emlékeket találunk.

ZALALÖVŐ az Őrségi Nemzeti Park határán lévő település. Legértékesebb látnivalója a római Salla feltárt épületeinek maradványai, a „borostyán-

ra kiválóan alkalmas. Erre települt a *magyar-osztrák együttműködéssel épült Termál Szálló*. A szálló előtt áll Nádasy Tamásnak, a „fekete bég”-nek napóraként is működő bronzszobra.

CELLDÖMÖLK a Kemenesalja mezőgazdasági központja. A város központjában 1780-ban épült barokk apátsági templom található, benne az osztrák mariazelli templom kegykápolnájának másával.

Celldömölk déli határában emelkedik a Ság-hegy. A vulkáni tanúhegy bazalttakarójának nagy részét a 19–20. század fordulóján utépítkezésekhez bányászták ki. Így ma már csak 291 m magas. 235 hektáros környezete 1975 óta tájvédelmi körzet. Kráterében fúvóshangversenyeket tartanak. A kráterbe tanösvényen gyalog lehet eljutni. A hegyen lévő bányaépületben kialakított múzeum *helytörténeti és természetföldrajzi anyagot* mutat be, valamint az Eötvös-féle inga másolatát. Ugyanis a nagy tudós a Ság-hegyen is kísérletezett. 1971-ben bazaltból Eötvös Loránd- emlékművet állítottak.

CSEMPESZKOPÁCS A 87-es út mentén fekvő falunak a 13. században épült, szépen restaurált román stílusú temploma jellegzetes példája a román kori falusi templomoknak. Tökéletes arányaival, gazdagon díszített fűrészfogas kapuzatával azok közül is az egyik legszebb.

A 87-es út és a 8-as főút találkozásánál, Kám határában találjuk a 70 hektáros Jeli-arborétumot, amelyet Ambrózy-Migazzi István alakított ki az I. világháború után. Sok más botanikai érték mellett itt találjuk hazánk leggazdagabb rododendron- (havasszépe-) gyűjteményét.

KÖRMEND első okleveles említése 1238-ból való, 1244-ben már szabad királyi város. Fontos kereskedelmi útvonalak találkozásánál fekszik, ez meghatározta jelentőségét. Zsigmond király idején földesúri kézbe került. Több tulajdonos után az 1600-as évek elején jutott a Batthyány-család kezébe, s több mint három évszázadon keresztül a város birtokosai maradtak. A Batthyány-várkastély közvetlenül a 8-as út mellett van. Középkori eredetű, négy kerek saroktoronyos épület, Vas megye legszebb kastélya. Mai formáját a 18–19. században barokk-klasszicista jelleggel alakították ki. Az épületet 48 hektáros park veszi körül, amelyben hatalmas, 200 évnél idősebb tölgyek, platánfák és tulipánfák vannak.

A kastély e századi legnevesebb lakója herceg dr. Batthyány Strattmann László volt (1870–1931). Ő a „szegények orvosa”. Kórházat épít először Köpcsényben (ma Kittsee), majd Trianon után Körmenden. Maga operál, felesége – Coreth Mária Terézia grófnő – asszisztál. Pénzt a szegény betegeitől soha el nem fogadott, inkább ő adott a betegeinek gyógyszerre, útiköltségre. A MÁV kórházvonalakat indított szaporodó betegeinek. Több ezer ingyenes szemműtétet végzett. II. János Pál pápa 2003 márciusában avatta boldoggá. Sírja a németújvári (ma az ausztriai Güssing) katolikus templomban van. Tizenegy gyermekük közül még ma is vannak élők. A kastélyban jelenleg a Rába Helytörténeti Gyűjtemény tekinthető meg. Egyik melléképületében érdekes kiállítás van: Cipő-történeti Múzeum, ahol a lábbelik történetéről érdekes információkat tudhatunk meg.

tásainak másolatai díszítik: középen Krisztus, kétoldalt pedig az apostolok szobrai. Két apostolszobor a homlokzatra került. Eredeti feje csak a három felső alaknak van. Gazdag díszítésű a főpárkány és a hajdani porta speciosa is. A templom háromhajós, bazilikás elrendezésű. A szentélyfalon egy 13. századi, Szent Györgyöt, a templom védőszentjét ábrázoló freskó van. A déli toronyaljban is freskókat találunk ugyanabból a korból, amelyek feltehetően az alapítót és családját ábrázolják. Az északi oldalhajó apszisában lévő oltáron értékes, középkori, fából faragott Madonna-szobor van. Külsőjén, elsősorban a szentély hátsó falán gazdag szobordíszítést találunk.

A templom előtt áll a kétszintes, négykaréjos alaprajzú, Szent Jakab-kápolna a 13. századból. A kápolna a község plébániatemplomaként szolgált. A középkori szerzetesi templomokban ugyanis az úgynevezett plébánosi funkciókat nem volt szabad végezni. Így a keresztelés, esketés, temetés céljaira külön kápolnát emeltek.

SÁRVÁR Szombathelytől keletre, a Rába völgyében, fontos útvonalak találkozásánál fekszik. Elődje Bassiana néven ismert, római kori település volt. Legfontosabb látnivalója a város közepén lévő, reneszánsz várkastély. A reneszánsz várkastély kapujához hosszú kőhídon át jutunk. Az első kővárat a 13. század közepén építették. 1530-ban a Nádasdyak birtokába került a vár. Mai alakját az ő idejűnkben kapta. Építésén neves várépítők dolgoztak: 1550 körül Sennyei Ferenc, 1674-ben Pietro Orsolini. A mai látható ólasz bástyás védelmi rendszer 1588 és 1615 között épült. A vár a 17. században készült rézmetszeten hatalmas tóval volt körülvéve. Ez a vízfelület és a környező mocsárvilág érthetővé tette, hogy a török soha nem tudta elfoglalni.

Sárvár a magyar protestantizmus egyik szellemi központjává lett. Nádasdy Tamás a sárvári várban olyan neves művészeket és prédikátorokat látott vendégül, mint Tinódi Lantos Sebestyén, Sylvester János és Dévai Bíró Mátyás, akit „magyar Luther”-nek is neveztek. Nyomdája harmadik volt az országban. Itt adták ki 1541-ben a Sylvester János által magyar nyelvre elsőként fordított Újszövetséget. Nádasdy Ferenc 1653-ban, Hans Rudolf Millerrel az ötszögű vár dísztermében, a mennyezeti stukkókeretbe csatáképeket festett. A falakra a 18. században Dorffmeister István bibliai tárgyú képei kerültek. A várat 1803-ban Ferenc eszei és modenai herceg, Mária Terézia fia kapta meg, majd később a bajor uralkodóház, a Wittelsbach-család tulajdona lett, akik egészen 1945-ig birtokolták. Ma a várban Vármúzeum működik: Sárvár és a Nádasdy-család, valamint a magyar huszárság történetét bemutató kiállítás és iparművészeti gyűjtemény tekinthető meg falai között. A várarok parkjában Sylvester-émlékpád és Tinódi-émlékmű látható.

Sárvár egykori iskolájában tanított 1884-ben Gárdonyi Géza.

Kőolajkutatás közben 44°C-os, magas fluorid- és metabórsav-tartalmú termásvíz tört fel. A víz nőgyógyászati és reumatikus betegségek gyógyításá-

ünnepeⁿ gondoskodik a szegényekről. Ezt a szokást századokon át gyakorolták, amiről hazánk különböző tájairól származó feljegyzések is tanúskodnak. Márton napján még pásztoroknak is ételt és italt küldtek ki a mezőre. Márton-napi lúdpecsenye és bor járta az ünnepen. A népi rígmus szerint: „Aki Márton napján ludat nem eszik, egész éven át éhez^{ik}.” Korábbi századokban Szent Márton napja (november 11.) a gazdasági évnek kiemelkedő napja volt. A jószág is ekkor került végleg az istállóba, de a pásztorfogadás is ezen a napon történt.

A Márton-napi egyházi és világi szokásokat elevenítették fel az utóbbi években közös istentisztelettel és lakomával egybekötve Szombathelyen és Pannonhalmán.

A patinás Savaria Szállóval szemközt induló utca elején találjuk a **Czigler Győző** által 1908-ban épített **Savaria Múzeumot**, amelynek értékes régészeti, természettudományi és néprajzi anyaga van. A múzeum két állandó és több időszaki kiállítással várja látogatóit. A *Tájak, korok, települések* című kiállítás természettudományi termei **Nyugat-Dunántúl föld- és élettörténetét**, élővilágát, régészeti része az újkőkori, a **velem-szentvidi bronzkori település** emlékeit és a római város, **Savaria** eddig előkerült legszebb tárgyait mutatja be. A *Lapidariumban* római kori kőfaragók ránk maradt alkotásai láthatók. A múzeum előtt a szombathelyi születésű **Horváth Boldizsár** – 1848-as képviselő, majd a kiegyezés után igazságügyi miniszter – **szobra áll**.

A kocsival elérhető látnivalók közé tartozik a 19 holdon fekvő üdülőterület. Az itt megvalósult nagyvonalú koncepció révén épült meg a **tófürdő**, **kemping**, a **csónakázótó**, a **horgásztó** és a **Vasi Múzeumfalú**. Az 1973-ban megnyílt **Vasi Múzeumfalú** 39 zsúpfedeles háza és építménye a letűnt paraszti világ életmódját, tárgykultúráját reprezentálja, a horvát és német nemzeti-ségű falvak jellegzetességeivel. A megye népi építészeti szempontból legértékesebb portáit, lakóházait állították itt fel a néprajzkutatók. A **múzeumfalú** a népi kalendárium jeles napjain – húsvéthétfő, Szent György napja, pünkösdhétfő, Szent Iván-nap, Szent Márton napja – **hagyományörző rendezvényeknek, vásároknak ad otthont**.

Itt épült fel a **Claudius Szálló** szomszédságában a **fedett uszoda** is.

A város északi részén, a Szent Imre herceg úton, a Gyöngyös-patak partján van, a **Sághy István** által száz évvel ezelőtt létesített **Kámoni arborétum**, az ország egyik leggazdagabb dendrológiai gyűjteménye. 27 hektáron 2700 növényfajtát tartanak nyilván. A rhododendronok májusi virágzása különösen színpompás.

JÁK Szombathelytől 10 km-re találjuk a **jáki templomot**, a **hazai román nemzeti-ségi monostortemplomok** legszebbikét. Jáki Nagy Márton építtette a bencés rendnek a 13. században. Építése a tatárjárás miatt félbemaradt, csak 1256-ban szentelték fel. **Két zömök torony zárja közre a rendkívül díszes, bélétes főkaput** és a fölötte lévő háromszög alakú homlokzatot. A rézsús kapu oszlopaít részben geometrikus, finom technikájú díszítés borítja. Háromszögletű **oromzatát** a hazai román stílusú monumentális szobrászat legjelentősebb alko-

Az Iseum 1964 óta szabadtéri kiállítóhelyként látogatható, nyaranta pedig az Iseumi Szabadtéri Játékoknak, többek között Mozart: Varázsfuvola című előadásának ad otthont.

Isis istennő az egyiptomi Osiris-kultusz egyik papnője, Oziris isten nővére és felesége, Hórusz isten anyja, a hitvesi és anyai szeretet, a szerelem és a termékenység istennője. Fején tehénzavak között a napkoronggal, s azon egy trónussal ábrázolták. Tisztelete Dél-Itáliából érkezett Savariába, itteni szentélye a legészakibb kultushelye egész Pannóniában. Az Iseumot két párhuzamos római út közötti szent területen építették, a belső magjában álló szentélyépületet oszlopos előcsarnokkal hangsúlyozták. A csarnok felső részén reliefdiszes dombormű töredéke maradt fenn, rajta a kutyan lovagoló Isis istennő alakja. A szentély előtti 5x5 méteres oltár volt az áldozatok bemutatásának színtere.

Az Iseum mellett épült fel a modern Szombathelyi Képtár épülete. Vele szemben a romantikus stílusú zsinagógát Ludwig Schöne tervezte keleti és romantikus elemek felhasználásával. 1975-ben hangversenytermet alakítottak ki benne, és hozzáépítették a zeneiskola modern épületét. Mellette látható a II. világháborúban elhurcolt zsidók emlékműve.

Visszatérve a Fő térre, annak keleti végénél, a városba érkező kelet-nyugati és észak-déli utak találkozásánál alakult ki a Savaria tér. Itt épült fel a Szent Erzsébet ferences templom és kolostor a 14. században. Mai formáját többszöri átépítés után kapta. Az építési korszakokat gótikus támpillérek és a barokk torony jelzik. Belső terében a szentély őrzi a gótikus jelleget. Itt gótikus ülőfülkét is találunk. Egyik mellékoltárán látható a fallal körülvett város legrégebbi képe is. A főoltár képeit Molnár C. Pál festette, Árpádházi Szent Erzsébet életéből vett jelenetekkel. A szentély falán helyezték el Csíksomlyói Márkos Attila cseresznyefából faragott modern stáció-domborműveit. Új festett üveglablakain korunk jeles személyeit – Kodály Zoltánt, Batthyány Strattmann Lászlót, Szent Maximilián Kolbe-t – örökítette meg Mohay Attila. A templom kriptájában nyugszik Hefele Menyhért. A templom melletti téren áll Marton Lászlótól Tyché istennő szobra, egy Claudius domborművével díszített kúton.

A ferencesektől nem messze, a Szent Márton utcában van a domonkosok Szent Márton-temploma és kolostora. A hagyomány szerint a szent háza fölé épített templom valójában a Kárpát-medence egyetlen, a 4. század óta használt kultuszépülete. A templom a város szülöttének, Szent Mártonnak (316–397) és kultuszának adott helyet. Az első oklevél már 1298-ban említi, de mai formáját a 17. században kapta. A templom előtti kúton áll Rumi Rajki István szobra: „Szent Márton megkereszteli édesanyját.”

Szent Márton kultusza Pannóniában már a honfoglalás előtt is virágzott. Magyarországi tiszteletét Szent István is felkarolta, amikor zászlaira a hadverő Márton képét festette. Szűz Mária után Szent Márton lett az ország patrónusa (patronus regni). A szabolcsi zsinat (1093) ünnepét nyilvánossá tette. Márton később Franciaország védőszentje, egyúttal Nyugat-Európa egyik legtiszteltebb patrónusa lett. II. Ferdinánd Szombathelyt a királyi kincstárnak járó adó alól is mentesítette azzal a föltétellel, hogy Márton

freskóműve van. Ez a kápolna a bombázáskor épen maradt. A déli kereszthajó oltárképén **Maulbertsch Szent Quirinus vértanúságát** († 309) örökítette meg.

A legenda szerint a vértanú püspököt Savariában végezték ki úgy, hogy malomkövel a nyakában a Sibaris – ma Perint – patakba dobták.

A kép alatt látható Van Dyck Szent Család képe. A főoltár képét, a **Vizitációt Takács István festette**. A szentély falán Cortona Szent Pál megtérésének másolata látható. A rézdomborítású stációképeket **Borsos Miklós készítette**.

A székesegyház előtt áll a pestisjárvány emlékére állított **Szentháromság-szobor** a nyitott kaput ábrázoló városcímerrel.

A székesegyházzal szemkösti oldalon áll az **Eölbey János kanonok** által építtetett ház. Az építészetileg rendkívül szép, egyemeletes, téglalap alaprajzú épületet **Hefele Menyhért** tervezte. A kilenc ablaktengelyes homlokzatot toszkán fejezetű pilaszterek tagolják, amelyek felett konzolos párkány koronázza a homlokzatot. Az épület előtt van **Szily János püspök ülő szobra** Tóth Istvántól.

A székesegyház mellett van a **bejárata** a feltárójáról, **Járdányi Paulovits István Romkertnek** nevezett **Római kori rommezőnek**, amely **Savaria maradványainak** legnagyobb egybefüggő részletét mutatja be. Legértékesebb része a **Szent Quirinus-bazilika mozaikpadlója**, amelyről ma már azt tartják, hogy a római helytartó palotája volt. Feltárták a négy irányba futó eredeti, **bazalt burkolású római utakat**, köztük a híres „**borostyánkőutat**”. A borostyánkőút elnevezése újkori eredetű, nevét az erre szállított értékes kőületről, a borostyánról kapta. A borostyánkőút mellett látható a vámház, a Mercur-szentély, a műhelyek és a rekonstruált fürdő. Fennmaradt a római rommezőre épített **13. századi vár** csaknem két méter vastag falrészlete is.

A történelmi belváros szerkezetében még ma is őrzi középkori formáját. A **Fő tér** a középkorban piacként funkcionált, de ma is a város kereskedelmi központja. Kialakulása a 13. századra tehető. Ekkor a **városkapu előtti gyülekezőhely volt**. A középkor folyamán itt volt a **város piaca**. A szombati piacnapról kapta a nevét is a város. A **2000. év Szent Márton-napján** visszakerült a Fő térre a fogadalmi **Szentháromság-szobor**.

A Fő tér déli oldalán a **Kupai-kút szoborcsoportja** – **Körössényi Tamás: „Városi polgárok”** – és az új városháza előtt elhaladva érünk az **Iseumhoz**. Az **Isis-szentély maradványaira** 1955-ben bukkantak a kutatók, a részleges régészeti feltárást, majd az azt követő rekonstrukciós munkákat **Szentlélek Tihamér** irányította. **Isis istennő templomát Kr.u. 188-ban emelték**, de a **455-ös földrengés tönkretette**. A belső udvar közepén állt a fehér márvánnyal borított központi szentélyépület. A bejárati csarnokot alátámasztó négy oszlop felett **gazdag tagozatú architráv és reliefszoborok homlokzati fríz volt**. Mivel ez utóbbiból jelentékeny részek megmaradtak, a **homlokzati rész helyreállítva látható**. A frízen eredeti az **Isis-kultuszhoz tartozó alakok közül a Sothis kutyán lovagló Isis, Abundantia és az Anubissá vált Isis-pap**. A szentély melletti épületben helyezték el a feltárt tárgyi emlékeket.

alakítás során kapta. Szomszédságában van a **Schmidt-féle magángyűjtemény**, amit orvos tulajdonosa a városnak adományozott.

Alapítója dr. Schmidt Lajos nyugalmazott kórházigazgató főorvos volt, aki nagyértékű magángyűjteményét Szombathely városának és Vas megyének ajándékozta. Az **1971 októberében megnyílt múzeum** gyűjteményében régi érmék, órák, bútorok, fegyverek és egyéb tárgyak találhatók.

A Berzsényi Dániel térrel szomszédos tér – a **Templom tér** – a város egyházi központja.

Szombathely Mária Teréziának köszönhetően 1777 óta püspöki székhely. Első püspöke Szily János volt. Ő bízta meg Hefele Menyhértet az egyházi központ kialakításával. Hefele Menyhért tervezte 1791–1797 között a székesegyházat, egyik oldalán a Püspöki palotával, a másikon a szemináriummal, és végül a székesegyházzal szemközt az Eölbey-házat. A templom és a Püspöki palota létrehozásához le kellett bontani a helyén álló, de már nagyon rossz állapotban lévő várat a Vártemplommal együtt.

Az **1783-ra elkészült Püspöki palota** a hazai copf építészet egyik leg-szebb alkotása. A Püspöki palotának a székesegyház felőli oldalán van a bejárat a palotának a nyilvánosság számára is megnyitott részébe. A földszinten látogatható a **Sala Terrena terem**, hazánk első archeológiai múzeuma, ahol Szily János püspök által gyűjtött feliratos kövek, szobortöredékek láthatók. Ugyancsak itt van az **Egyházmegyei Kincstár**. A rendkívül gazdag gyűjteményben gyönyörű egyházi ruhákat és művészi kivitelű liturgikus eszközöket láthatunk, főleg a gótika és a barokk idejéből. **1991-ben II. János Pál pápa** ennek az erkélyéről mondott áldást a hívókra.

A kéttornyú székesegyház homlokzatán megjelenő fülkék még a késő barokk jelenlétét jelzik. A timpanon csúcsán lévő szobrok a Hit, Remény és Szeretet szimbolikus ábrázolásai, két oldalt Péter és Pál apostolok szobraival. A templom kupolája alatt mutatta be Kuncz Adolf tanár és Eötvös Loránd a múlt század végén Foucault-nak a Föld forgását bizonyító ingakísérletét. A székesegyház a II. világháborúban helyrehozhatatlan károkat szenvedett, mert elpusztultak Maulbertsch gyönyörű boltozati freskói. A háború után megkezdődött a székesegyház nagy anyagi áldozatokkal járó helyreállítása, amely a mai napig is tart. Az oltárképek egy részét sikerült restaurálni, az elpusztultak helyére újakat festettek. Az újak közé tartozik Takács István Jézus Szíve és Vizitáció oltárképe, valamint Feszty Masa Lisieux-i Szent Teréz képe. Ez utóbbi oltáron kapott helyet Szent Placidus († 543) vértanú ereklyéje is, amely még 1793-ban került ide Rómából. A főhajó északi oldalán lévő oltárképeket Feszty Masa, Dorffmeister István és Takács István, a déli oldalát Spreng és Dorffmeister festette. Az északi kereszthajó oltárképét Maulbertsch festette, és Szent Mártont ábrázolja. Alatta a Tóth István által készített ereklyetartóban helyezték el az 1913-ban Tours-ból idehozott Szent Márton-ereklyéket. A kereszthajóból nyílik a Madonna-kápolna, amely a székesegyház szentségi kápolnája. Oltárán Raffaello Sixtusi Madonnájának a másolata áll (Romanellitől). A kápolna mennyezetén Winterhalder „Utolsó ítélet” című

sik a belső várhoz tartozó **Szűz Mária-templom**, amit **Vártemplomnak** is neveztek. A 14. században letelepedett ferencesek gótikus csarnoktemploma és a hozzá kapcsolódó kolostorépület a keleti városkapu közelében állt.

A középkori Szent Márton-templom és a ferencesek régi épülete – számos átalakítás után – még ma is látható, a Vártemplomot Szily János püspök bontatta el a mai Székesegyház megépítésekor. A török fenyegetettségnek köszönhetően 1578-ban újra jelentős szerepet kapott a város. A vaskvári társaskáptalant Szombathelyre menekítették. A 16. század végén a megyeszékhelyi rangot is átvette a város. Mária Terézia országos egyházreformja részeként 1777-ben létrehozta a szombathelyi egyházmegyét. A város újra központi szerepet kapott, és az első püspök, felsőszopori Szily János jóvoltából megkezdődött a barokk egyházi székváros kiépítése. Az átfogó városrendezési munkában a püspök szellemi társa volt Hefele Menyhért építész, az ő tervei szerint született Szombathely ma is látható történelmi városmagja.

A 19. századi modern város fejlődésének kiemelkedő eseménye volt a vasút megépítése. A vasút megjelenésével és a kereskedelem fellendülésével a város ipari fejlődése is megindult. Több jóhírű üzem telepedett meg a városban: a Pohl Gépgyár, a Magyar Motor- és Gépgyár, a MÁV-műhely és a Szombathelyi Bőrgyár.

Napjainkban Szombathely egyike azoknak a magyar városoknak, amelyeket az ország kulturális életének centrumaként tartanak számon. Történelmi múltjából fakadóan is jelentős történeti, kultúrtörténeti hagyományokkal rendelkezik. A város építészeti emlékei mellett kiemelendők nagy rendezvényei, melyek sok látogatót vonzanak. Nemzetközileg is ismert az évtizedek óta nyár elején megrendezésre kerülő Savaria Nemzetközi Táncverseny, valamint az augusztus utolsó hétvégéjén zajló, Közép-Európában egyedülálló Savaria Történelmi Karnevál. Népszerű a minden év novemberében megrendezésre kerülő Szent Márton-hét is, melynek keretében Szombathely világhírű szülöttére, Szent Mártonra emlékezik a város.

A Magyar Urbanisztikai Társaság 1972-ben Szombathelynek ítélte a Hild János-emlékérmét.

A VÁROSNÉZŐ SÉTA AJÁNLOTT ÚTVONALA: Berzsényi Dániel tér – Templom tér – Fő tér – Iseum – Savaria tér. A Kámoni arborétumot kocsival lehet felkeresni.

A Berzsényi tér középpontjában Berzsényi Dániel (1776–1836) szobra áll. Szobrát a millennium alkalmából, 1896-ban állították fel. 1797-ben Szombathelyen szavalta el Berzsényi „A felkölt nemességhez” című versét a gyülekező nemesi hadaknak. A tér déli oldalát a barokk Megyeháza foglalja el. Mai homlokzatát 1880 körül a Hauszmann Alajos tervei alapján végzett át-

község Felső-, Közép- és Alsóbük egyesítésével jött létre 1902-ben. Látnivalói közül az egykori barokk Szapáry-kastély ma kihasználatlanul áll. A Felsőbükí Nagy-kúriában panzió és étterem működik.

Bük nevét az 1957-ben a község határában olajkutatás közben 1280 m mélységből feltörő 53°C-os víz tette híressé. A nagy bőségben feltörő víz a vizsgálatok szerint szénsavas alkalikus, fluorikus, kalcium-magnézium-karbonátos **gyógyvíz**, amely mozgásszervi megbetegedések gyógyítására és ivókúrára is alkalmas. Az első fürdőmedencét 1962-ben adták át, s a termálvizet 1965-ben gyógyvízzé nyilvánították. A gyógyvízre fürdőtelep épült több fedett és nyitott medencével, valamint magyar-svéd kooperációban a 400 ágyas Thermál Hotel Bük, a mozgássérültek számára külön kiépített szobákkal. Itt palackozzák a „Büki ásványviz”-et is.

SZOMBATHELY Vas megye 82 ezer lakosú székhelye a Kőszegi-hegység és a Rába között elterülő Vasi-völgyiség központjában helyezkedik el. A város Nyugat-Dunántúl egyik legjelentősebb gazdasági és kulturális központja. Két patak szeli át észak-déli irányban: a Gyöngyös és a Perint. Kétezer éve lakott település. A város mai helyén a rómaiak alapítottak várost Colonia Claudia Savaria néven Kr.u. 43-ban. Savaria első polgárai kiszolgált római katonák, veteránok voltak. Már a rómaiak idejében fontos utak találkoztak ezen a helyen. Itt haladt át az ősi „borostyánkő-út”, de fontos volt az Arrabona (Győr) és a Sopiane (Pécs) felé vezető út is. A város ezt a fontos közlekedési csomópont jellegét a mai napig megőrizte. Savariában több császár is megfordult, a város idővel a császárkultusz pannóniai központja lett. Savariában született 316 táján Szent Márton, akit 371-ben Turonensis (*ma Tours*) püspökévé választottak. Az ókori Savariát 456-ban földrengés pusztította el. A természeti csapás után – szerencsére – Savaria nem néptelenedett el teljesen. 791-ben Nagy Károly frank király az avarok elleni hadjárata során (a valamikori római úton) felkereste Savariát. A város 860 körül a salzburgi érsek fennhatósága alatt állt. Nyugat-Pannónia 900-ban került a honfoglaló magyarok birtokába. A Szent István király idején megszülető vármegyerendszerben a hajdani Savaria az ország egyik nyugati határmegyéjének része lett. A honfoglalás után a város egyházilag továbbra is a salzburgi egyházmegyéhez tartozott, csak Gizella királyné jegyajándékaént került vissza Magyarországhoz. A vármegye központja Vasvár lett. Szombathely már a 14. században városi jogokkal élt, de írásba foglalt kiváltságokról csak 1407-ben kelt privilégiumlevél. A 13. század óta a győri püspökök birtoka. A 15. század végén már bizonyosan fallal körülvett település volt. Az erősítés alapját a római kori városfalak adták, megerősítése valószínűleg az 1440-es években történt. A középkori Szombathelynek körülbelül 1800–2000 lakosa lehetett. A város fejlődésének egyik legfontosabb színtere volt a piac, ahol (ahogy a város neve is jelöli) szombatonként zajlott a heti sokadalom. A 13. században két temploma volt. Az egyik az akkor még városon kívül eső Szent Márton-templom, a má-

varán nyaranta várszínház működik. A Jurisics Miklós Vármúzeumban város- és helytörténeti anyagot őriznek. Különösen érdekes a **Szőlőjövésék Könyve**, amelybe 1740 óta minden évben Szent György napkor lerajzolják a **gazdák által bemutatott szőlőhajtásokat**. A szőlő hajtásának állapota előre jelzi a várható termést. Ezt a hagyományt ünnepélyes keretek között ma is folytatják.

A várral szemben lévő **Táblaház utca** elején van az 1795-ben megnyílt úgynevezett **Bálház**, amely a városnak egy évszázadon át **művelődési központja** volt. Magyar és német színtársulatok léptek fel falai között, és **Liszt Ferenc** is adott itt hangversenyt. A Bálháztól a Schneller utcán jutunk vissza a Jurisics térre.

Kőszeg környékének nevezetes települései

CÁK nevezetessége **szabadtéri néprajzi múzeuma**: a boronafalú, kontyolt tetejű pincesor. Szépek a pincesor mellett a hatalmas **szelídesztenyefák**.

KŐSZEKSZERDAHELY római katolikus temploma gótikus eredetű a 15. századból, barokk átalakításokkal. A veleimi úton egy 20. század eleji vízimalom található.

VELEM *szubalpin klímája* sok üdülőt vonz a szép fekvésű üdülőhelyre. Környékén nagy területen szelídesztenyések vannak. Velem Képzőművészeti Alkotótáborában, népi mesterségeket bemutató műhelyekben textil-, fafaragó-, fazekas- és kovácsműhely működik. A község felett, a Kőszegi-hegységhez tartozó **582 méter magas Szent Vid-hegyen**, a hajdani vár helyén, áll a **Szent Vid-kápolna** (1859). Közeliében, a Kr.e. 13–11. század óta lakott területen, bronz öntőműhelyre bukkantak a régészek.

BOZSOK mindössze két kilométerre van az osztrák határtól. Állítólag **Mátyás vadászkastélyából** építették át 1610-ben az árkádos udvarú **Sibrik-kastélyt**, amely irodalmi alkotóházként működött, de ma már Sibrik Kastélyszálló néven üzemel. A közelében határátkelő van Rohonc (Rechnitz) felé.

BÜK község Kőszegtől 20 km-re található. A település feltehetően az államalapítás idején alakult ki, 1265-ből való első említése. A helyi nemességből az idők során egyetlen család emelkedett ki: a Mankóbüki Fodor-család leszármazottai, a későbbi **Felsőbüki Nagy-család**. Ők fontos tisztségeket töltöttek be, Felsőbüki Nagy Pál a megye országgyűlési követe lett. Az ő 1825-ben elmondott beszéde után ajánlotta fel gróf Széchenyi István egyévi jövedelmét a Magyar Tudományos Akadémia létesítésére. A mai Bük nagy-

Közvetlenül a Szent Jakab-templom mellett lévő **Szent Imre-templomot 1615-ben** építették. Szent Imrét ábrázoló oltárképét ifj. Dorffmeister István festette.

A templomokkal szemben nyílik a **Chernel utca**. A 10. sz. ház a **Chernel-ház**, szép barokk kapuval. **Chernel Kálmán történész volt**, a fia, István pedig híres ornitológus. A ház felirata szerint itt szállt meg **Eugéne Beauharnais itáliai alkirály, Napóleon hadvezére 1809-ben**. A 14. sz. ház gróf **Sigray Jakabé volt**, aki részt vett a Martinovics-mozgalomban, és a budai **Vérmezőn 1795-ben őt is lefejezték**.

A Chernel utca a Flórián térbe torkollik. Itt áll az ország legszebb barokk **Szent Flórián-szobra**. A Várkerületről rálátás nyílik a vár hajdani vizesárkára, amelyben egy magányos, öreg mocsári ciprus áll.

Visszatérve a Jurisics térre a **Rájnisi József utcán** haladunk a vár felé. Érdekes a **Rájnisi József utca védelmi célokat szolgáló, sarkos beépítésű házsora**. A közeli házban szállt meg **Zrínyi Miklós**. A 8. sz. ház pincéjében van az igényesen berendezett **Ponizhter-borozó**.

A **Jurisics-vár**. Kőszeg várát a **Kőszegi-család** építtette a tatárjárás után, az ősi avar település helyén, köréje duzzasztva a Gyöngyös-patak vizét. A **13. század végén**, az oligarchák korában ez volt a **Kőszegi-család rablóközpontja**, majd királyi vár lett. **Mai terjedelmét a 14. században kapta**. Később a Habsburgoké, majd Mátyásé. A mohácsi vész után **Habsburg Ferdinándé lett**. Ekkor a vár kapitánya **Jurisics Miklós**. A török, Bécs elleni hadjárata során, **1532. augusztus elején kezdte ostromolni**, és 25 napi véres harc után kénytelen volt azzal megelégedni, hogy a félholdas zászlót kitűzhette a vár ormára, de a vár török kézre nem került. A sikeres védelem emlékét hirdeti Kőszegen a délelőtt 11 órai harangszó, ugyanis ebben az órában vonultak vissza a törökök.

A vár mai formáját nagyrészt az **1777-es tűzvész** után kapta. Építészetileg két elkülönülő részből, az elővárból és a belső várból állott. Két négyzet alaprajzú torony a belső vár keleti sarkán épült. A **Rájnisi utcából a felvonóhid helyén épült kőhídon jutunk a külső vár udvarába**. A két oldalon emelt földszintes épületek egyrészt az őrség elhelyezésére, másrészt magtárak, istállók és kocsiszin céljait szolgálták. **Jurisics Miklós várkapitány szobrát, Mikus Sándor alkotását, 1963-ban avatták fel az elővár udvarán**. A belső vár homlokzatán, a kapu fölött az **Esterházyak kőcímere** és egy jóval korábbi eredetű, **török sátrat ábrázoló freskó** látható. Egy újabb hídon, amely egykor szintén felvonóhid volt, jutunk a belső vár kapucsarnokába, majd onnan vár szabálytalan négyszögű udvarába. Ezt három oldalról emeletes árkádfolyosó veszi körül. A felső árkádsort beüvegezték, ezáltal az emeleti lovagteremből kialakított színházterem fűtött sétálófolyosója lett. Falát kiegészített reneszánsz ablakok törik át. A földszinten, a műemlékfalak megőrzésével **presszót létesítettek**. A földszinten van a gótikus várkapolna barokk oltárral. A várban ma művelődési központ, ud-

A szűk kis **Városkapu** utcán haladunk a régi várossal irányába. A kis utca az egykori várak helyén vezet. A várak felett híd vezetett át, erről tanúskodik a torony előtti ház fülkéjében álló **Nepomuki Szent János-szobor** is. Ugyanis őt tartották a hídon átkelők védőszentjének. Az utca végében megpillantjuk a **kőszegi várvédelem 400 éves évfordulójára, 1932-ben épült Hősök tornyát**. Helyén a 15. században emelt, a városvédelmi rendszer egyik legfontosabb része, az úgynevezett **Alsó-kaputorony** emelkedett, amelyet **1880-ban bontottak le**. A kapu boltíve alatt dombormű emlékeztet a város 1532-es hős védőire. A torony emeleti részében múzeum működik.

Áthaladva a torony alatt, a középkori város területére érünk. Itt a **Jurisics tér** mindegyik háza műemlék, zömmel a **16–18. századból**. A tér közepén a **Lorenz Eisenköbel soproni kőfaragómester** által 1739-ben faragott **Mária-oszlopot** látjuk. A mestert a város a Mária-kultusz ellen tiltakozó protestánsokra kivetett pénzbírságból fizette meg. Mögötte a **klasszicista Városikút** áll.

A toronytól jobbra az első épület a **Pákh-ház**. Ez hazai viszonylatban egyedülálló két pillérsoros lábasház. **1774-ben** a város első bálházaként épült. Ma a város levéltára működik benne. A torony másik oldalán áll a **Tábornok-ház**. A Hősök tornyával egybeépült részén **kőszegi kismesterségeket és a város céheinek történetét bemutató kiállítást** rendeztek be. Mellette van a **Városháza**, amely **15. századi gótikus és 16. századi reneszánsz** részletek felhasználásával a 17. században épült. Funkciója a mai napig nem változott. A homlokzatán ovális keretekben az ország, a város korábbi, és a **Jurisics-család** címere, valamint **Szent István és a Madonna képe** látható.

A tér 7. számú háza az úgynevezett **sgraffitos ház**, tulipános és geometrikus díszítésével a legszebb épület. Ma az **Írottkő Natúrpark Információs Központ** működik benne.

A 11. sz. házban működik az „*Arany Egyszarvúhoz*” címzett **Patikamúzeum**. A patika a jezsuitáké volt, **1777-től Svalla Mátyás** patikus vásárolta meg. A tölgy-, dió- és hársfából készített bútortzatot jezsuita laikus szerzetesek készítették.

Két templomot is találunk a téren. A torony nélküli **Szent Jakab-templom** a régebbi és az értékebb. **Garai Miklós** nádor, Kőszeg hajdani ura építtette **1403–1407 között**. A négyzetes alaprajzú csarnoktemplomnak a belső berendezése barokk. Balra elől értékes sírkövet találunk a templomban: **Jurisics Miklós** két, a templomban eltemetett gyermekének **vörös márvány domborműves sírkövét** a családi címerrel. A déli mellékhajó végében **gótikus eredetű falfestményeket** találunk. Bal oldalon **Szent Kristóf**, a vándoremberek, fuvarosok védőszentje, közepén a **Palástos vagy Köpenyes Madonna** alakja látható, amely talán oltárképül szolgált. A templom kriptájában **Széchy Mária** (a „*murányi Vénusz*”), a Wesselényi-összeesküvés kivégzett vezetőjének, **Wesselényi Ferencnek felesége** nyugszik.

A rajta emelkedő kilátónak a felezővonala a határ Ausztria felé. Magyar oldalról az Írott-kőre gyalog lehet felkapaszkodni. A hegységnek csak mintegy **negyedrész**e tartozik **Magyarországhoz**. A 800–900 mm körüli évi csapadék és a kristályos kőzetek révén **sok a forrás és a patak**. A legismertebb talán a Hétvezér-forrás. A Stájer-házak körül faritkaságokat telepítettek. **Védett növényei** a *fehér sáfrány* és a *kornis tárnics*. A hegység természeti értékei révén a *Kőszegi Tájképző Körzethez* tartozik. Ebben a tájképző körzetben alakították ki **Magyarország első természeti parkját 1997-ben**. Az Írott-kő Natúrpark jelenleg **14 magyar és 13 osztrák települést** foglal magába.

KŐSZEG nagyrészt sík területen, a **Kőszegi-hegység** lábánál fekszik, a Gyöngyös-patak két partján elterülő szántóktól körülvéve. **Városépítészeti**leg, akár csak Sopron, jellegzetesen nyugati típusú városunk. Műemlékeinek helyreállításáért és védelméért **Hild János- emlékéremmel** tüntették ki. A hegység felé emelkedő kavicsos lejtőkön **szőlők és gyümölcsösök** díszlenek, amelyek egészen a hegység hatalmas erdeiig terjednek.

Idegenforgalmi szempontból **az egyik legvonzóbb városunk**. Szép természeti környezete, tiszta levegője, kultúrája és nem utolsósorban ritka **becsű műemlékei** teszik idegenforgalmi központtá. Mint iskolaváros is **kiemelkedő múltra** tekinthet vissza. A **Jurisics Miklós Gimnáziumot** 1677-ben alapította Széchényi György püspök. Jeles tanítványai közé tartozott **Faludi Ferenc költő**, **Hadik András generális**, **Chernel István ornitológus** és sok más **kiemelkedő személyiség**.

A VÁROSNEZŐ SÉTA AJÁNLOTT ÚTVONALA: Fő tér – Városháza utca – *Jurisics tér* – *Chernel utca* – *Flórián tér* – *Várkerület* – *Rajnis József utca* – *Vár – Táblaház utca* – *Schneller utca* – *Jurisics tér*.

A mai forgalmas Fő tér sarkán találjuk a **patinás Strucc Szállót**, amelyet már **1718-ban** is ezen a néven említenek. A tér közepén szép **barokk Szentháromság-szobor** áll, az 1710-es **pestisjárvány** emlékére. Mögötte a Ludwig Schöne által 1892-ben tervezett **neogót Jézus Szíve-plébániatemplom**ot látjuk. Tornyának magassága 60 méter. Orgonája 1894-ben készült, a Rieger testvérek munkája. Belső festése Otto Kott műve, színes üvegablakai művészi értéket képviselnek, közülük néhány tehető családnak adományából készült. Belső berendezési tárgyai között értékes középkori és barokk ötvösmunkákat találunk, melyek közül különösen értékes két, 1421-ből és 1486-ból származó kehely. Nagyon szép kegytárgy a 15. század második feléből származó aranyozott ezüst úrmutató. Tornyából délben 12 órakor és este 18 órakor harangjáték idézi fel Haydn Sámson című operájának egyik motívumát. A téren és környékén találjuk a **város üzleti központját**, valamint az **1979-ben épült, fedett átriumos Írott-kő Szállodát**.

rás-színes, mázas csempepadló. A templom mellett ma is áll a középkori mészárosok 13. századi román-gót stílusú **Szent Jakab-kápolnája**.

Három figyelemre méltó kirándulás kínálkozik a műemlékekben leggazdagabb belváros megtekintése után a város külső kerületeire, illetve környékére. Ezek a **Lővérek**, **Sopronbánfalva** és a **Tómalom Fertőrákossal**.

LŐVÉREK Elnevezése a hajdan itt élt besenyő lövészek emlékét őrzi. A Lővérek felé vezető úton, a Deák téren van a **Liszt Ferenc Múzeum**, a vasúti átjárótól jobbra pedig az **Erdészeti és Faipari Egyetem** bejárata nyílik. Az egyetem épületét hatalmas botanikus kert övezi. A Várisi úton, a Szanatórium mellett elhaladva érjük el a **Lővér Szállót**. A közelében 2 km hosszú, 20 állomással ellátott erdei tornapálya, valamint tanösvény létesült. Félórás sétával juthatunk a környék legszebb panorámáját nyújtó **Károly-magaslatra (398 m)**.

SOPRONBÁNFALVA Közvetlenül az út mellett van a **Mária Magdolna-templom**. Diadalív-freskója alapján építését a 12. századra teszik. A torony a 14. században, a szentély – a zárókövén lévő évszám szerint – 1427-ben épült. A templom körüli ásások kelta települést tártak fel. A három oldalról is erdős hegyektől körülvett falu felett óriási tömbjével uralkodik a volt **pálos, majd karmelita kolostor és templom**. Egyhajós, gótikus templomát 1441-ben említik először. A templomhoz felvezető kolostorlépcsőt 14 helyreállított szobor díszíti.

Fertőrákos felé haladva jobbra ágazik le a két medencéből álló Tómalom felé vezető út. A tő eredetileg római kori duzzasztott halastó volt, ma a soproniak kedvelt fürdő- és üdülőhelye. Tovább haladva átkelünk azon a kőhídon, amelytől a balra lévő sopronkőhidai fegyház a nevét kapta. Itt végezték ki 1944. december 24-én Bajcsy-Zsilinszky Endrét, és itt tartották fogva a nyilasok az akkor még veszprémi püspök Mindszenty Józsefet is.

SOPRONHORPÁCS A Lővőről Kőszegre tartó út mellett van az **Osli-nemzetség** által a 12. században **Szent Péter és Pál** tiszteletére épített templom, amely román kori falusi templomépítészetünk értékes emléke. Műemlék-helyreállításunknak is egyik legszebb példája. Román kori részletei: a tölcseresen befelé szűkülő, oszlopokkal bélelt, félköríves lezáródású kapuzata, valamint a **kegyúri karzatot tartó pillérkötegek oszlopfői és lábazatai**. A szentély már a gótika szülötte.

A Kőszegi-hegység

A Kőszegi-hegység (régi nevén Borostyánkői- vagy Rohonci-hegység) a Gyöngyös és a Pinka völgye között, a **Keleti-Alpok** központi kristályos övezetének része. Az **Írott-kő 882 m** magas csúcsával a Dunántúl legmagasabb pontja.

Később a zsidók között itt egyre több keresztény lakik, és a **15. századtól az Új utca elnevezés** használatos.

Az Új utcai **Stahremberg-palota emeleti nagytermében** tartották hajdan a **nagy soproni bálakat**. Ilyen alkalomkor járt Sopronban idősebb Johann Strauss.

A **16. sz. ház a városnak egyik legszebb műemlék polgárháza**. Első emelete konzolokon nyugvó boltívsoron kissé előreugrik. Három csúcsíves, **osztósugaras, mérműves ablak díszíti**. A szép gótikus épület **1480 körül épült**. Az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség tulajdonában van.

A 11. sz. alatt találjuk az **egyik középkori zsinagógát**. 1526-ig ez volt a soproni zsidóság imaháza. A 22. sz. házban 1975-ben egy másik **középkori, vagy Ó-zsinagógára** bukkantak, s megnyitották a látogatók számára. A zsinagóga bejáratától folyosó vezet a nagyterembe, melynek csúcsíves, timpanonnal díszített főbejárata és két oldalsó kávéja 1300-ból, a zsinagóga idejéből származik. Az Áronfülkét gazdagon díszített kőkeret és timpanon díszíti, rajta a természet színeivel kifestett szőlőfürtök és levelek motívumai. A hatszögletű szószéknek csak az alapja eredeti. Melléképületei ma is láthatók: a női imaterem kis kiállítással és a rituális fürdő.

A Szent Mihály utca felé emelkedve a **Bécsi úton** egy pékmester **18. századi lakását** és műhelyét **Pékmúzeumként** lehet látogatni.

A Szent Mihály utca legértékesebb háza a „**Két mór**”-ház, amely a népi ikerház-építéset szép barokk példája. A két házat **díszes csavart oszlopú kapu köti össze**, amelynek a párkányát két mór alakja tartja.

Tómalom–Fertőrákos felé a Várkerület északi kanyarulatától, a beboltozott **Ikva-hídon** át vezet az út. Itt, a **Balfi utcában** találjuk az **eklektikus jellegű Zettl–Langer-házat**, amelyben a város második jelentős **magángyűjteményét** őrzik. A lakásgyűjtemény változatlan formában 1955-től áll nyitva a látogatók előtt. A család tagjai a város és környéke történetét mutatják be római emlékeken, kerámiákon, céhes emlékeken, bútorokon és egyéb tárgyakon keresztül.

A gyűjtemény alapítója **Zettl Gusztáv (1852–1917)**, átvéve a család 1844-ben alapított szeszfőzdéjét és ecetgyárát, sohasem szakított művészi ambícióival. A bécsi festőakadémián tanult, majd festés iránti lelkesedése mellett, a megnövekedett gyári bevételekből régiségek gyűjtésébe kezdett. Művészeti és szellemi örökségét leszármazottai – az itt lakó ükunoka és családja –, valamint egy közhasznú alapítvány ápolja.

A közeli gótikus, részben barokkizált **Szentlélek-templomot** a johanniták alapították 1406-ban. A Szent Mihály utca legmagasabb pontján, a Bécsi-dombon áll a **Szent Mihály-templom**. Okiratok már a **13. században említik**. **Bélletes, gótikus kapuzata fölött emelkedik a torony**, amelyet kősisak zár. Ennek csúcsát **kőgaléria ékesíti**, felette a Storno Ferenc tervezte kővirággal. Ez a **legszebb hazai gótikus toronylezárás** ismétlődik a Kecse-templomnál is. A templom belül háromhajós, két középkori freskómaradvánnyal. Fából készült **Madonna-szobra** 1460-ból származik. Oltárképeit B. Altomonte és F. I. Leicher festette. A szentélyben gótikus ülőfülkesor van. A sekrestye emeletes, hálóboltozatos. Hazánkban csak itt található hasábmust-

A tér közepén álló **Szentháromság-szobor** a magyarországi barokk szobrászat egyik legszebb alkotása. Itt alkalmazták először (1701) külső szobornál a **csavart oszlopot**.

A tér nyugati oldalát lezáró, volt klasszicista **Megyeháza 1829–1834 között** két korábbi ház egybekapcsolásából épült. A mellette lévő **Kossow-ház homlokzata kora barokk**. Az 1622-es és 1625-ös országgyűlés idején itt szállt meg II. Ferdinánd és neje, 1681-ben pedig I. Lipót. 1684–1685 telén innen indult Buda ostromára Lotaringiai Károly, az osztrák seregek fővezére.

A tér legrégibb és legszebb épülete az egykori ferences templom, amely 1280 körül épült. A rendet 1787-ben II. József feloszlatta. A népies nevén **Kecske-templom** a **bencéseké** lett. Nevét a homlokzatán lévő **kecskés címerről** kapta. Falai között királyokat koronáztak és országgyűlést is tartottak. A kapu timpanonjában a középkori **Köpenyes Mária** freskója van. Belső berendezése **barokk**, szép **rokokó** szószékkal. Hátról egy másik, alacsonyban fekvő gótikus szószékről, a hagyomány szerint a török ellen lelkesítő **Kapisztrán Szent János** is prédikált. 1625-ben ebben a templomban koronázták meg az akkor még trónörökös III. Ferdinándot. 1634-ben pedig országgyűlést tartottak benne. A templom belsejét Storno Ferenc restaurálta.

A templomhoz déli oldalról csatlakozó kolostor Káptalanterme a Templom utcából nyíló barokk ajtón és rövid folyosón érhető el. A **Káptalanterem** a **gótika legszebb hazai emlékei közé tartozik**. Különösen gazdagok a **csúcsíves oszlopok**, **gyámköves oszlopfők** és **konzolok** érdekes faragványai és a **középkori freskók töredékei**. A konzolok a hét főbűnnek a szimbolikus, alakos ábrázolásai. Megújultak a **mérműves gótikus ablakok** és **freskómaradványok** is.

A Kecske-templommal szemben, a **Templom utca Fő tér** felőli végében az **Esterházyak két palotája** áll. Az egyikben kapott helyet a **Központi Bányászati Múzeum**. Anyagának nagy része **Selmecbányáról** származik. A múzeumi kiállítás **2001-ben az „Év múzeuma” díját** nyerte el, mely az évszázadokon át európai jelentőségű magyar nemesfém-bányászat emlékei mellett bepillantást enged az elmúlt évszázad bányászatának eredményeibe, technikai vívmányaiba. A másodikban az **Erdészeti, Faipari és Földmérés-történeti Gyűjtemény**. A gyűjteményben a 19–20. század fordulóján készült erdészeti szerszámokat, asztalos eszközöket, földmérő és térképészeti műszereket tekinthetünk meg.

A palota, amelyben a kiállítás van, **1921-ben nevezetes esemény helyszíne** volt. A **soproni népszavazás eredményét** az **antant hatalmak képviselői** itt állapították meg, amely végérvényesen eldöntötte Sopron Magyarország-hoz való tartozását.

A Fő térről indul az **Orsolya tér** felé az **Új utca**. Nevével ellentétben **Sopron legrégibb utcái közé tartozik**. Már 1379-ben **Judengasse** néven említik.

mesterségét, de minden szabadidejét rajzolással töltötte. Vándorlásai során 1845-ben telepedett le Sopronban, ahol azonnal munkába állt egy kéményseprő mesternél. Annak halála után az özvegyet feleségül vette, így a vállalkozás megélhetését biztosította. Pártfogói révén, akik felismerték és méltányolták művészi tehetségét, csakhamar a Monarchia egyik legkeresettebb restaurátora lett. Az 1850-es években hónapokat dolgozott Bécsben, ahol műemlékek felmérésével, tárgyak tervezésével foglalkozott, többek között Habsburg Lipót főherceg részére. Az 1860-as évektől bekapcsolódott a hazai műemlékfeltáró munkákba. Nevéhez fűződik többek között a soproni Szent Mihály-templom, valamint a pannonhalmi bencés apátság kriptájának, majd templomának a restaurálása. A 70-es évektől már fiaival – Ferencel és Kálmánnal – dolgozott együtt, akik családi hagyománynak megfelelően kitanulták a kéményseprést, majd külföldi akadémiákon a művészi mesterséget is elsajátították. Storno Ferenc több pusztulásra ítélt műértéket mentett meg, mellyel megteremtette a híres Storno-gyűjtemény alapjait. A régiségekkel és a családtagok alkotásaival berendezett enteriőrök képet adnak a 19. század végének lakáskultúrájáról.

Ma a Storno-család magángyűjteményét találjuk az épületben. Darabjait értékes bútorok, fegyverek, porcelán- és üvegmunkák képezik, amelyek a második emeleti szobákban tekinthetők meg, ahol a család 1875-től 1984-ig lakott. A ház első emeletén helytörténeti kiállítás mutatja be Sopron és a vármegye új és legújabb kori történetét.

A Storno-ház és a Városháza között jutunk a Várostoronyhoz, vagy Tűztoronyhoz, amely Sopron szimbóluma. Az alsó része Árpád-kori, római falmaradványokra épült. Lodzsás körerkélye reneszánsz, rézsisakja barokk. A kettős sas az 1681-es soproni országgyűlés alkalmából került a tetejére. Ekkor készült az órája is. Az 1921-es népszavazás emlékéét őrzi a torony alsó átjárója, a „Hűségkapu”. Felette a szoborcsoport: Hungária maga köré gyűjti Sopron hűséges lakóit, Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotása. 1975-ben a Várostorony tövében sikerült feltárni a római borostyánkőút épen maradt szakaszát. A toronyban és a mellette lévő városfalban várostörténeti kiállítás tekinthető meg.

A 6. számú ház a Fabricius-ház.

Névadója Fabricius Endre városbíró, polgármester, 1806-ban vette meg a házat. Baráti szálak fűzték Petőfi Sándorhoz, aki a laktanyából kiszököve itt öltözött át civil ruhába Liszt Ferenc koncertjére. Egyszerű barokk homlokzata mögött értékes gótikus és szép reneszánsz épületrészeket találunk. Különösen szép az udvaráról szemlélhető kétemeletes lodzsa és az azt összekötő szabad lépcső. Az épület három kiállításnak ad otthont. A pincében egy gótikus keresztboltozatos teremben, igen határos elhelyezésben a római korból származó nagyméretű Jupiter-, Juno- és Minerva-szobor látható egyéb római emlékek társaságában. Az emeleten négy nagyobb gótikus ablakot bontottak ki egy szép gótikus teremmel együtt. Az épület hátsó traktusában a Liszt Ferenc Múzeum középkori anyaga „Háromezer év a Borostyánkő-út mentén” című régészeti kiállítás látható. A homlokzati szárny első és második emeletén a 17. és 18. századi polgári lakáskultúra változásait – korabeli tárgyakon és a bútorművészet remekein keresztül – lehet végigkövetni.

nádorrá. Az épületben helyezték el Sopron nagy festőjének, Soproni Horváth Józsefnek (1891–1961) emlékkiállítását.

Soproni Horváth József nem Sopron szülötte, de az itt leélt művészelete igazi sopronivá tette. Műfajteremtő mestere lett a választott festési módszernek, az akvarellfestésnek. Ő tette az akvarellfestést az olajfestéssel egyenrangúvá.

A ház pincéjében hangulatos borozót rendeztek be. Bástyakertjében a régi városfal tárul fel.

Az 1740-ben épült, volt Erdődy-palota Sopron legszebb rokokó stílusú épülete. A ház a 18. század elején a Széchényi-családé volt. 1710-ben itt halt meg Széchényi Pál érsek. A 12. számot viselő, kívül egyszerű barokk Eggenberg-háznak pompás lodzsás udvara van. Első emeletén szabad szöszék látható a bejárattal szemben. Eggenberg hercegné engedélyt kapott, hogy a 17. században itt evangélikus istentiszteletet tartsanak, ami ebben az időben nyilvános helyen tiltva volt. Ezeken még a bécsi protestáns követek is részt vettek.

Sopron különleges műemléke az utca páratlan oldalán a Szent György-vagy Dóm-templom. Eredetileg gótikus templom volt. A gótika emlékei a bejárat felett feltárt régi csúcsíves kapuzáródások domborműves maradványai. Az egyikén Szent György harcát látjuk a sárkánnyal, a másik Antiochiai Szent Margitot ábrázolja. Az 1676-os tűzvész után a templomot barokk stílusban újjították meg. Ennek legérdekesebb vonása a templombelső szokatlanul gazdag stukkódísz, amely Pietro Antonio Contitól származik. A rokokó főoltár képe Szent Györgyöt ábrázolja. Az oldalkápolnák felett donátor-címereket helyeztek el.

A Fő tér hazánk egyik legharmonikusabb építészeti egysége. A tér szépségére jellemző, hogy már II. Lajos király 1525-ben megtiltotta a tér arányainak megváltoztatását. Sajnos, az új városháza építésével 1893-ban megbontották a tér csodálatos hangulatát.

A Fő tér 2. sz. alatti úgynevezett Patika-házban 1640 óta működik egy gyógyszertár, amely ma Patikamúzeum. Mellette a 3. sz. alatti Gambrius-ház volt régen a városháza, amelyet még Zsigmond király adományozott Sopronnak. A ház műemléki helyreállításával a gótikus, reneszánsz és barokk részletek jól felismerhetők.

Szemben, a tér másik oldalán a Storno-ház áll. A 15. század óta tudunk létezéséről. A 15. század elején a Haberleiter-család tulajdona volt, akik 1483–1484 telén Mátyás királyt is vendégül látták. A ház falán emléktábla emlékezik meg az eseményről. Az épület mai formáját a 18. században nyerte. Kétemeletes sarokház, hengeres, zárt sarokerkélyvel. Homlokzatát gazdag stukkó díszíti. A ház udvarán kétemeletes lodzsa van. A ház 1872-ben került Storno Ferenc akadémiai festő és restaurátor tulajdonába.

A Storno-család Svájc Tessin tartományából származik. Idős Storno Ferenc 1821-ben Kismartonban született és Landshutban nevelkedett. Korán megmutatkozott rajztehetsége, ám a szegény kéményseprő család nem tudta taníttatni, így folytatni kényszerült apja

lyezte el annak a **gyűjteménynek egy részét**, amelyet 1802-ben a Nemzeti Múzeumnak – alapításakor – felajánlott.

A tér déli oldalán áll az 1719–1725 között emelt **domonkos templom** kéttornyú barokk épülete. Főoltára, szószéke és egyik mellékoltára egy domonkos rendi fráter fadarab művészetét dicséri. A gyóntatószék és a padok is a 18. században készültek. A templom **boltozatát Závory Zoltán** Jézus életéből vett jeleneteket és szimbólumokat ábrázoló **modern freskói** díszítik. A templomhoz csatlakozik a **18. századi domonkos kolostor**. A tér templommal szembeni oldalán négy romantikus stílusban épült házát látunk. A tér déli oldalának közepét a **szecessziós, hatalmas postapalota** foglalja el. Mellette találjuk az evangélikus **Berzsenyi Gimnázium** kétemeletes épületét. Kapuja két oldalán két híres tanítványának, **Berzsenyi Dánielnek** és **Kis János evangélikus lelkésznek**, Berzsenyi felfedezőjének bronz domborművű emléktáblája látható. A tér nyugati sarokháza helyén volt a régi posta, ahol 1839–1840 telén **Petőfi Sándor**, soproni katona korában **silbakolt a fekete-sárga faköppenyeg** mellett. Előtte a téren helyezték el gránit talapzaton **Széchenyi István bronzszobrát**, amit Izsó Miklós vázlata alapján **Mátrai Lajos** készített. A tér északnyugati sarkában emelkedik a monumentális **Liszt Ferenc Kultúrház**, amelyben nagyméretű hangverseny- és báltermek vannak. Az épület oldalánál **Liszt Ferenc mellszobra** emlékeztet **soproni hangversenyeire**.

Belvárosi sétánkra a Hátsókapun keresztül indulunk. A **Hátsókapu** a soproni belváros második **középkori kapuja** volt, amelyhez kis őrtorony csatlakozott. Az őrtornyot és falakat az 1800-as évek elején bontották el. A **Fegyvertár utca** nevét a 17–18. században itt lévő fegyvertárról kapta. A 3. sz. alatti épületben nyílt meg 1695-ben az **első soproni postakocsi-álmomás**.

Az **Orsolya tér** helyén már a 13. században **piac** nyílt, amelyet 1428-ban **sópiac** néven emlegetnek az okmányok. Később **mészárszékek** voltak itt. 1747-ben az **orsolyita apácák zárdát**, templomot és iskolát építettek a téren. Az elnevezése innen ered. A régi templom helyén 1864-ben egy új **neogótikus stílusú templomot** építettek. A tér közepét szép, **18. századi Mária-kút** díszíti. 1945-ig a város lehangulatósabb kis zárt tere volt, de a bombázások legszebb házait elpusztították, viszont előkerült egy addig ismeretlen **lábasház**. Ebben időszakos kiállítások és műtárgymásolatokat árusító bolt van.

Az Orsolya térről indul a **Szent György utca** – követve a városfal keleti ívét – a Fő térig. Házainak többsége műemlék, többnyire középkori falakkal, barokk köntösben. A 19. században **Domgasse** volt a neve. A 22. sz. alatti **Sax-ház** a 17. század végén épült. Udvara szép **toszván oszlopos, lodzsás**. Falán Révai Miklós emléktábláját látjuk. A Szent György utca és a Hátsókapu sarkán áll a középkori eredetű **Caesar- vagy Zöld-ház**. **Sarokerkélye zárt, hengeres**. Kosáríves kapuján belépve pompás, toszván oszlopos, lodzsás udvar látható. 1681-ben az itt ülésező főrendiház választotta **Esterházy Pált**

A város látnivalóinak zöme a középkori várost ellipszis vagy patkó alakban körülvevő Várkerületen belül található. Elsőként a Várkerület külső látnivalóit autóbusból érdemes megtekinteni, majd az Ógabona tér – Petőfi tér útvonalon a Széchenyi térre juthatunk. Innen a Hátsókapun elindulva a belvárost gyalogos séta keretében ismerhetjük meg, majd az Előkapun át érünk vissza a Várkerületre.

A 85-ös út várkerületi találkozásánál álló ház emeleti sarkán lévő kőoroszlán a hajdan itt állott Arany Oroszlán fűszerkereskedés cégére volt. A mellette lévő Pannónia Szálló 1893-ban épült. Ennek a helyén előzőleg a Vörös Ökör, majd az Arany Szarvas fogadó állt, amelyben még Liszt Ferenc és ifjabb Johann Strauss is megszállt.

Majdnem szemben a Pannóniával, az 1944. december 6-ai bombázás után láthatóvá vált a belső várfal egy része az 1614-ben épült rondellával. Ekkor pusztult el az 1790-ben megnyílt Fehér Rózsa Szálló, amelyben még I. Ferenc és V. Ferdinánd is megszállt.

A Várkerület külső házsora már a középkorban ismeretes Fogadószer és Szénapiac néven. A középkori házak helyére épültek a mai copf és rokokó stílusú kis házacskák, helyenként középkori részletekkel.

Egyik legérdekesebb épülete a hajdani Fehér Ló vendégfogadó. Itt vendégelte meg Steiner Jakab polgármester Zrínyi Miklós költőt és hadvezért, de szálltak itt meg a török főtisztek és császári tisztek is. A soproni bábsütők már a középkorban is híresek voltak. A Wassy bábsütő háza a 18. században épült.

A Várkerület északkeleti kanyarulatánál lévő Mária-oszlopot 1745-ben szentelték fel. Andreas Altomonte tervezte és Jakob Schletterer faragta. Helyén előbb kút, a közelében pedig pellengér állott. Innen a várostoronyhoz a hajdani erődkapu vonalát követő Előkapun át juthatunk, ahol régen megerősített felvonóhíd vezetett a Belvárosba. Itt érdekes a házaknak védelmi célokat szolgáló fűrészfogas beépítése.

A VÁROSNÉZŐ SÉTA AJÁNLOTT ÚTVONALA: Hátsókapu – Fegyvertár utca – Orsolya tér – Szent György utca – Fő tér – Új utca (vagy Kolostor utca) – Fő tér – Előkapu – Várkerület.

A Petőfi tér díszé a Petőfi Színház. Az első színházépület 1840-ben épült klasszicista stílusban, majd a tűzvész után 1909-ben Medgyasszay István tervei alapján szecessziós stílusú új épületet emeltek a helyén. A legutóbbi években eredeti szecessziós formájának megfelelően állították helyre.

Sopron egyik legszebb tere a Várkerület lezárását jelentő Széchenyi tér. Keleti oldalát a Széchenyi-palota zárja le. Három barokk épületből alakította ki mai klasszicista formáját 1851-ben Koch Henrik. Széchenyi Ferenc itt he-

A Soproni-hegység

A Soproni-hegység a Fertő melléki dombsággal, a Balfi-tönkkel és a Soproni-medence néhány kis kristályos rögével, továbbá a Kőszegi-hegységgel együtt a Keleti-Alpok kristályos palaövének része. Legmagasabb pontja a Magasbérc (558 m). A hegység nagy része a Soproni Tájvédelmi Körzethez tartozik.

SOPRON a Soproni-hegység és a Balfi-tönk közötti Soproni-medencében fekszik. Kedvező földrajzi elhelyezkedése révén mint kereskedő-, illetve vásárváros fejlődött, de ipara is korán fellendült. Kertgazdasága és bora mindig híres volt. A szőlőtőkék közé is babot ültető **polgárok neve**, a **Ponzichter**, tulajdonképpen babtermelőt – németül Bohnenzüchter-t – jelent. Borát, a **kékfrankost** és a **traminít** az egész országban ismerik. Élelmiszeriparából kiemelkedik a **sörgyártás**.

Táji szépsége és kitűnő szubalpin levegője miatt ma már **üdülőhelynek** is tekinthetjük. Az ország egyik legszebb történelmi városa, **400 műemlék vagy műemlékjellegű épülettel**. A nyugati városfejlődés legjellegzetesebb magyar példája.

Sopron helyén a **kelta település** nevét átvevő római város, **Scarbantia** állott. Fóruma a mai belvárosban volt. A **quádok 4. századi betörését** megelőzően került sor a római város egy részének a megerősítésére. Az **ovális alakú**, hatalmas kváderkövekből rakott **falrendszer** vonalvezetésében pontosan megegyezik a **középkori belváros falrendszerével**, amely tulajdonképpen annak továbbfejlesztése. A város mai neve a magyar **Suprun** személynévből származik. Ásatások bizonyították, hogy a hajdani római város területe már a 10. század végétől magyarok által folyamatosan lakott volt. **Zsigmond idejében Sopron árumegállító jogot kapott**, 1445-ben pedig már **szabad királyi város**. A török 1529-ben veszélyeztette ugyan, de török uralom alá nem jutott soha. Falai között tartott **országgyűlést 1553-ban I. Ferdinánd**. Az **1676-os tűzvész után barokk stílusban építették újjá**. Amikor a középkori városfal elvesztette védelmi jelentőségét, kívül és belül házak épültek a falának támaszkodva. Így alakult ki a mai belvárost körülvevő **ovális alakú körút**, a **Várkerület**. A **barokk köntös** alól gyakran bukkan elő **korábbi gótikus épület**. A **trianoni békediktátum Sopront Ausztriának juttatta**, de a fellángoló ellenállás miatt **1921-ben népszavazást** rendeltek el, amelynek eredményeként **Sopron Magyarország területén maradt**. Ennek a népszavazásnak az emlékéét **őrzi a Tűztorony domborműve és a „Civitas fidelissima”** – a leghűségesebb város – című felirata.

A Hamburgban székelő Műemlékvédelmi Európa-díj Kuratóriuma **1976-ban Sopronnak adományozta a Műemlékvédelmi Európa-díj aranyérmét**.

Közvetlenül a 85-ös út mentén, szép park közepén áll ma a **kastély**. A kétemeletes kastély erőteljesen előreugró középrizalitját manzárdtető fedi. Vastrácsos erkélyét négy toszkán oszlop tartja. A háromszögű **oromzatban** a **Széchenyi-címer** látható. A kastély főépületében és a nyugati szárnyban a **Széchenyi István Emlékmúzeum** kapott helyet.

Az Emlékmúzeum két részből áll. A földszinti teremsor a Széchenyi-család életét és Széchenyi István életét mutatja be. Másik részében pedig Széchenyi István gazdasági, politikai tevékenységét mutatja be. Számos eredeti dokumentum és tárgy, modellek és makettek szolgálják a korabeli közlekedés, lótenyésztés, mezőgazdaság, az ipar bemutatását. A kiállítást Szent István korától napjainkig tartó pénztörténet zárja.

A keleti szárnyépületben **lovasközpont és kocsimúzeum** működik. Egy részét **szállodává alakították**.

Mikor Széchenyi István fiának, Széchenyi Bélának a felesége, **Endrődy Hanna** fiatalon meghalt, kívánsága szerint az akkor 645 hársfát számláló, 2,6 km hosszú híres **hársfasor** végében **temették el**. Ma is ott áll **szarkofág** alakú síremléke, svéd vörös gránitból, amelyet Kundmann Károly bécsi szobrász bronz domborművei díszítenek. A hársfasor szomszédságában találjuk a **Széchenyi Múzeumvasutat**, amely a hazai keskeny vágányú személykocsik és mozdonyok különböző típusaival közlekedik egy 3600 méteres pályán.

A Nagycenket kettészelő 84-es út mentén van a **Széchenyi tér**, közepén a Stróbl Alajos készítette **Széchenyi István szoborral**. A szobor talapzatán a felirat: *„Magyarország nem volt, hanem lesz!”*

A Széchenyi tér felett dombon emelkedik a **Szent István-templom**, amelynek építését Széchenyi István határozta el, de csak halála után, 1864-ben került sor a templom felszentelésére. Tervezője Ybl Miklós.

A templom melletti temető közepén áll a Széchenyi-család temetkezési helyéül szolgáló mauzóleum. A mauzóleum két részből áll: az **ovális alaprajzú, barokk belső kápolna** 1778-ban épült, a **külső, klasszicista előcsarnokot** pedig **Széchenyi Ferenc** 1806–1810 között emeltette Ringer Józseffel. A kapun téglalap alakú előcsarnokba jutunk, amelyet ión oszlopok tagolnak három kazettás mennyezetű hajóra. A bejárat felett íves orgonakarzat nyugszik. Az 1800-as évekből származó orgonán egykor **Liszt Ferenc** is játszott. A Krisztus mennybemenetelét ábrázoló **oltárkép Hess Mihály egri festő alkotása**. Az oltártól jobbra nyílik a kriptá lejárata, szűk lépcsője felett felirattal: *„Voltunk, mint ti, lesztek mint mi: por és hamu.”* A kriptá is két részből áll; a **barokk kápolna alatt ovális, boltozott tér**, az újabb rész alatt kereszt alakú folyosó húzódik. A **sírbolt első, ovális terének** bal oldalán **egyszerű feliratos sírkő mögött nyugszik Széchenyi István**. Nyugvóhelye alatt van feleségének, **Seilern Crescentiának** a sírja. A sírbolt belső részében áll az 1710-ben elhunyt **Széchenyi Pál kalocsai érsek üvegtetejű tölggyfa koporsója**. A közelében elhelyezett vasládában Széchenyi István koponyájának az a csontdarabja, amelyet a golyó szakított ki. A leghátsó fal két felső sírkamrájában nyugszanak Széchenyi szülei, körülötte a család számos tagja.

ból operákat és görög drámákat adnak elő. A kőfejtő tetejéről tiszta időben az Alpokat és a pozsonyi várat is látni. Itt helyezték el Gabriela von Habsburg Páneurópai Emlékművét, amely a „vasfüggöny” egy darabját jelképezve az 1989-es határátörés emlékét idézi fel.

A Mörbisch felé vezető úton figyelmet érdemel a római korból származó, kicsiny Mithras-barlang. A keleti misztériumvallást magukkal hozó római határőr katonák a perzsa Napisten számára, közel két évezrede egy sziklakápolnát alakítottak ki, amelyben a sziklából született Mithrasnak emeltek oltárt. A szentély felújítva várja látogatóit.

2003-ban a Fertő-tavon megnyitották a Fertőrákos és az osztrák Fertőmeggyes közötti hajóutat.

NAGYCENK A 85-ös utat a Sopron–Balaton közötti 84-es út Nagycenk-nél keresztezi. Nagy- és Kiscenk két, önállóan fejlődő község volt. A két falut 1893-ban egyesítették Nagycenk néven, de máig sem épültek össze. Nagycenk nevét először egy 1243-as oklevél említi. 1376-ban Zsigmond király engedélyt ad kastély építésére. Századok során több nemesi család birtokolta a területet, míg 1677-ben Széchenyi György kalocsai érsek és öccse, Lőrinc vásárolta meg. Ettől kezdve a Széchenyi-család kezén maradt Nagycenk.

A Széchenyi-család a Nógrád megyei Szécsénykén a 17. században emelkedett a főnemsek sorába. A család tekintélyét és birtokait Széchenyi György (I.) szerezte meg, aki 1677-ben vette meg Sárvár-Felsővidéket. A vagyon kezelője öccse, Lőrinc volt. A vagyont Lőrinc két fia: György és Pál örökölte. Széchenyi Pál pálos szerzetes, majd kalocsai érsek volt. Teteme a cenki sírkápolnában, üvegkoporsóban van. Széchenyi György (II.) a török elleni harcokban vitézségeért 1697-ben kapta a grófi címet. György négy unokája közül osztozkodáskor Antal gróf kapta Cenket, s 1741-ben át is költözött oda. Széchenyi Ferenc (1754–1820) 1783-ban költözött Cenkre. Sopronban és Cenken hatalmas uradalmi gazdálkodást létesített. Hatalmas könyvtárát 1802-ben a magyar nemzetnek ajándékozta. 1806-tól 1819-ig megépítteti a temetői mauzóleumot. 1804 körül új szárnyat épít a kastélyhoz, a Vörös-kastélyt. Malmot építtet a községben, melyhez külön csatornát is ásat. 1815-ben három fia részére birtokait felosztotta. István fiának jutott Pölöske, ide tartozott a két Cenk, Bóz stb.

A már korábban itt állott kastélyt Széchenyi Antal 1758–1761 között átépíttette. Kápolna, színházterem, nagy fogadóterem épült. Ekkor kezdték kialakítani a díszkertet, és Antal felesége, Barkóczy Zsuzsanna ekkor telepítette a park kapujától induló híres kettős hársfasort is 1752-ben. A kastély gyűjteményei és könyvtára már a 18. században ismertek voltak. Széchenyi Ferenc gróf ezzel a gyűjteményével alapította meg 1802-ben a Magyar Nemzeti Múzeumot, amelynek a fennmaradásáról életében maga gondoskodott. A múzeum önállóvá vált könyvtárát róla nevezték el.

1814-ben Nagycenk Széchenyi István birtokába jutott. Ő nagyszabású gazdasági fejlesztést indított el. Selyemtermelés és selyemfonoda létesítése, lótenyésztés, juhászat, gyapjútermelés jellemzik a fejlődést. Hengermalma 1949-ig működött.

rokat szenvedett építmények, működését be is tiltották. A telep nagy részét lebontották, itt maradt gazdátlanul, később a helyére egy regionális fejlesztés keretében 100 millió Ft-os beruházással öteletemes gyógyszállót építettek.

Az új gyógyszálló és a hozzá csatlakozó fürdőépület szép park közepén áll.

Balf temetőjének bejáratánál két emlékmű van: az egyik az 1944–1945-ben a környéken elpusztult deportáltaké, a másik Szerb Antalé, amelyet 1968. május 5-én avattak fel, Szerb Antal özvegyének jelenlétében. Az emlékmű a mártírok menetelését ábrázolja, talapzatán márványba faragott nyitott könyv fekszik. Rajta Szerb Antal jelmondata: „A szabadság nemcsak egy nemzet magánügye, hanem az egész emberiségé is.”

Szerb Antal (1901–1945) Budapesten és Grazban tanult, irodalomtörténész, író volt. Legismertebb munkái: A magyar irodalom története, A világirodalom története, Utas és holdvilág, Pendragon legenda stb. 1944-ben hívták be munkaszolgálatra. 1944. november 24-én a századot tehervonatokban elindították nyugat felé. Egyhetes kegyetlen utazás után érkeztek meg a soproni teherpályaudvarra. Innen Fertőrákosra, majd Balfra kerültek. Közben budapesti barátai megpróbálták kiszabadítani, de az akció nem sikerült, mert sorstársait nem volt hajlandó elhagyni. Szilveszter éjszakáján társainak még irodalmi előadást tartott. Egészségi állapota azonban az éhezés, a dermesztő hideg, a ruhátlanság következtében egyre romlott, s 1945. január 27-én halt meg.

FERTŐRÁKOS a Fertő tó partján fekvő egyutcás falu, amelyet még Szent István adományozott a győri püspökségnek, s az ő birtokuk volt 1945-ig. Miután Győr a török kezére került, a püspök ideköltözött. A régi püspöki kastélyt a 18. században Zichy püspök alakíttatta mai egyemeletes barokk formájára. A kastély egyik részében múzeumot rendeztek be helytörténeti és néprajzi anyaggal, a másikban szálloda üzemel.

A térré szélesedő Fő utcán található az 1530-as években készült pelengér (szégyenoszlop), amely ma az ország egyetlen, eredeti helyén álló ilyen jellegű építménye. Közeliében, a Rákos-patak mellett áll a 17. században épült vízimalom, a falán napórával. Most turistaház működik benne. A település Kristálmúzeumában Magyarország ritka szép ásványainak gyűjteménye tekinthető meg.

A fő idegenforgalmi látnivaló azonban a község északi területén emelkedő domb, a kőfejtő. A már a rómaiak által is ismert egykori püspöki kőbányát 1628 óta művelték és 1948-ig, a bezárásáig nagy mélységekbe behatolva lenyűgöző méretű csarnokokat alakítottak ki. Az itt bányászott, fehér, jól faragható Lajta-mészke a 15 millió évvel ezelőtti miocén korban itt hullámzott, part közeli tengerben élő állatok és algák maradványaiból épült fel.

A szép rajzolatú mészkő a környék kedvelt építőanyaga volt. Elsősorban Sopronban és Bécsben védőfalak, templomok, középületek és lakóházak építésére használták.

A kőfejtő nyitott föld alatti részének kitűnő akusztikájú termeiben 1970 óta működik a Barlang Színház, ahol a Soproni Ünnepi Hetek alkalmá-

Joseph Haydn (1732–1809), a zenetörténet utolsó udvari zeneszerzője csaknem két évtizedet töltött a „pompakedvelő”, művészetet és kultúrát támogató Esterházy Miklós herceg szolgálatában. Az itteni hozzáértő környezet és a nyugodt körülmények rendkívül inspirálóan hatottak a zeneszerzőre, aki bátran kísérletezhetett a kor zenei stílusát valósággal forradalmasító, eredeti megoldásokkal. A bécsi klasszikus zene a maga érett formájában itt, **Esterházában** született meg az 1770 körüli években. A 70-es évek végéig Haydn tucatnyi operát, marionett-operát és német nyelvű daljátékot írt Esterháza számára, ahol állandó operatársulat is létrejött. Az itt zajló zenei életet Európa számos helyén árgus szemekkel figyelték, s irigylésre méltónak ítélték. A hagyomány szerint Mária Terézia egyszer így szólt: „...ha jó operát akarok hallani, Esterházára megyek...” A kastély közelében felépült operaházban és színházban Haydn számos operájának ősbemutatóját vezényelte. A kastélyban csendült fel először a híres „Búcsú”-szimfónia is. J. Haydn emlékét a kastélyban múzeum, egykori lakhelyén, a **Muzsikházban** emlékszoba őrzi.

A kastély díszterme – alkalmanként pedig a Sala Terrena – a nyári hónapokban koncerteknek ad otthont. A **Budapesti Vonósok Fesztiválja** július közepén zajlik. Szeptember elején kerül sor az **Európa-szerte** híres „Haydn Esterházában” fesztiválra, amely szinte kizárólag Haydn műveit mutatja be, korhű előadásban. Néhány éve a „Magyarországi Barokk Vigasságok” keretében Esterházában újra megszólalnak „kosztümös” korabeli operák, színházi előadások, és mint egykor, tűzijáték zárja az ünnepet.

FERTŐSZÉPLAK főútvonalán, az erre a tájra jellemző népi építkezés igen szép emlékei sorakoznak: a sarkosan kiugró, tornácos, az utcára merőleges tengelyű lakóházak.

HIDEGSÉG nagy értékű műemléke a **Szent András tiszteletére szentelt katolikus templom**, amely a falu feletti dombon áll. A 12. században épült templom kívül négyszögletes, de belül az ősi rotunda falait szemlélhetjük a 12. századi apostolfreskókkal. A félkupolában a négy evangélista szimbólumai fogják közre Krisztus trónoló alakját. Helyén egykor római őrtorony állt.

FERTŐBOZ A településnél a Fertő tó meredek letörésének tetején, majdnem a cenki hársfasor végénél, egy 1801-ben épült kör alakú, klasszicista **Gloriett** áll. József nádor itteni látogatásának az emlékére emeltette **Széchenyi Ferenc**. A Gloriett-től elragadó kilátás nyílik a Fertő tóra.

BALF a Fertő tó mellett fekszik. Lítiumos, szénsavas forrásait már a rómaiak is ismerték, és minden bizonnyal fürdés céljára használták.

A Balfon feltárt leletek arra utalnak, hogy 180 körül már fejlett fürdőélet lehetett itt. A 16. század közepe táján kezdett el Sopron városa a balfi gyógyvizekkel foglalkozni. I. Ferdinánd 1560-ban a város főbírájának kérésére engedélyezte, hogy fürdőépületet emeljenek, s fürdési díjat szedjenek. Gyógykovácsot is fogadtak, és hamarosan híre ment a fürdőnek a nemesek és főnemesek között. A fürdőt teljesen újjáépítették **Mária Terézia** uralkodása alatt. 1898-ban Sopron város eladta a fürdőt dr. **Wosinszky István szombathelyi orvosnak**, aki a fürdőt teljesen modernizálta. A II. világháborúban súlyos ká-

HÖVEJ Népi hímzőkultúránk egyik legjelentősebb rábaközi települése. A vidék legjellegzetesebb terméke a rábaközi pókos hímzés.

A „pókozásos”, „laposhímzésű” fehérhímzés 1890 körül honosodott meg Hövejen. Mintáikban a falusi kertek szinte minden virága szerepel. A hímzés kialakulását, elterjedésével kis kiállítás ismerteti.

FERTŐD Itt épült meg Magyarország egyik legszebb barokk-rokókó stílusú kastélyegyüttese, a „magyar Versailles”-ként emlegetett **Esterházy-kastély**. A ma Fertőd város nyugati részét alkotó, **Esterháza** néven egykor önálló település középpontja és történeti magja az **Esterházy-kastélyból**, melléképületeiből, a kiterjedt parkból és erdőből álló együttes. Mindez az **Esterházy-család hercegi ága**, elsősorban „Pompakedvelő” vagy „Fényes” Esterházy I. Miklós herceg (1714–1790) uralkodása alatt alakult ki. **Magját** az Anton Martinelli által 1720-ban tervezett **süttői** vadászkastély alkotja. Ezt építtette tovább Esterházy Fényes Miklós, a Versailles-i és Schönbrunn-i kastélyok mintájára. Az 1760-as évek eleje és a 80-as évek közepe között kialakított hercegi rezidencia a kor egyik reprezentatív épület-együttese lett, melyhez a nagyméretű főépületen kívül operaház, bábszínház, őrségházak, muzsikaház, orangerie, lovarda és istállók tartoztak.

A **főbejárat** két földszintes épületrésze között egy **háromrészes**, páratlan szépségű rokokó **kovácsoltvas kapuzat nyílik**. A kaputól jobbra és balra ovális alakban először földszintes, majd kétemeletes épületszárnyak záródnak a toronyszerű hajdani vadászkastélyhoz, amelynek első emeletére **díslépcső vezet**. Az **udvar közepén díszkút áll** puttókkal és delfinnel. A földszinten a torony alatt van a nyári ebédlőként szolgáló **Sala Terrena** márvány padozattal, velencei tükrökkel. **Mennyezetének freskóit Joseph Ignatz Mildorfer osztrák festő készítette**, rajta az építtető nevének rózsákból kifestett kezdőbetűivel. **Mildorfer festette 1765-ben a nemrégiben felújított földszinti, ovális alaprajzú kápolna freskóit is**, amelynek helyreállításáért 2001-ben az **Europa Nostra Örökség-díjával** tüntették ki.

Az **impozáns díszterem freskóját Grundemann, a herceg udvari festője készítette**. A mellette lévő **zeneteremben Joseph Haydn művészetének szentelt kiállítást** láthatunk.

A kastélyban **126 szoba volt gazdag rokokó díszítéssel**, amelyeket részben helyreállítottak. A háború végén a kastélyt teljesen kirabolták. Így a bútorok, dísz tárgyak többsége más kastélyokból való. A vázák és a cserép-kályhák eredetiek. A kastély főépülete ma **múzeum**, amely látogatható.

A kastélyhoz hatalmas park tartozik. Nyugati sarkán áll a **Muzsikaház** – ma a kastély mellett Fertőd egyik legszebb barokk műemléke –, amelyben a hercegi udvartartás zenészei laktak, köztük 1766-tól 1790-ig **Josef Haydn is**. Az épület utca felőli falán **Bory Jenő műve**, Haydn emléktáblája látható. Benne 1994 novemberében állandó Helytörténeti Kiállítás nyílt. **J. Haydn emlékéét emlékszoba őrzi**.

RÁBAKÖZ a Kisalföld jellegzetes kistája, felszínét a Rába és a Répce le-
rakódásai alakították ki törmelékűpjukkal. Délen és keleten a Rába hatá-
rolja, nyugaton a Répce, a Kis-Rába folyása mentén a Sopron–Vasi-síkság
kavicstakarójáig terjed. Honfoglaló őseink a győztes bánhidai csata után,
906-ban foglalták el ezt a területet. Települései nagy része ezért Árpád-kori
eredetű. A gyepű védelmére besenyő és székely határőröket telepítettek ide a
11–13. században. Származásukat még sok helyen őrzik a hagyományok-
ban. Falvai közül **Bogyoszlón** a fafaragók, **Hövejen** a csipkekészítők, **Dörben**
a **fazekasok** ma is élő művészetével ismerkedhetünk meg.

A Rábaközön vezet keresztül a Győrt Sopronnal és az országhatárral
összekötő **85-ös számú főútvonal**.

CSORNA a 85-ös főút első jelentős települése. Legértékesebb látniva-
lója a **premontrei prépostsági templom** és rendház. A középkori eredetű
templomot a 18. században **barokk stílusban** átalakították. A 12. századi
templomból mindössze **Szent Mihály domborműve** maradt meg az előcsar-
nokban. **Szűz Mária oltárképét** sötét színe miatt a nép „**Szerecsen**
Máriá”-nak nevezi. Mivel a templom az 1790-ben pusztító tűzvészből megle-
pő módon épségben került ki, az újjáépítés alkalmából a kép részére külö-
nösen díszes oltárt emeltek. Csorna **Mária-kegyhelyeink** sorába lépett.
A rendház épületében kapott helyet a Rábaköz népművészetét, jellegzetes-
ségeit bemutató **Csornai Múzeum**.

ÁRPÁS A településen Csornától délkeletre, a Rába folyó partján a
premonteriek alapítottak templomot a 13. században. A 18. században a
klarisszák tulajdonába került, akik **barokk stílusban** átalakították. Az **1992-ben**
történt helyreállítás során számos középkori elemét is felszínre hozták. Legérté-
kesebb része a gótikus, csúcsíves boltozatú, egyenes záródású szentély. Érdekes
az ismeretlen mester által készített **főoltárkép**, amelyen a **Köpenyes Madonna**
vonja köpenye alá védően Magyarország térképét. Alatta Lipót császár térdel,
Wesselényi nádor, Nádasdy Ferenc országbíró, Zrínyi Péter horvát bán és
Széchényi György győri püspök, a kép megrendelője társaságában.

KAPUVÁR neve az egykori **határvédő gyepűrendszer** megerősített átjá-
rójára – kapujára – utal. A **hajdani várat** három oldalról a Hanság mocsarai
védték. Részben a vár köveiből épült fel 1750 körül az **Esterházy-várkastély**,
amely ma is a város legértékesebb épülete. A város közigazgatási intézmé-
nyei és a **Rábaközi Múzeum** kapott benne helyet. A múzeum **helytörténeti** és
értékes **néprajzi anyagot** mutat be. Itt kapott helyet **Pátzay Pál (1896–1979)**
szobrászművésznek – Kapuvár szülöttének – **szobormintáiból álló kiállítás** is.
Az épület előtt, a város főterén áll **Pátzay Pál Kenyérszegő** című **szobra**.
A Kapuvár-öntésmajori egykori iskolaépületben a Hanság élővilágát bemuta-
tó kiállítás van.

lyeiről (mocsárvilágáról) nevezetes. A Fertő-tó és környéke 2001-től a **Világörökség** listáján szerepel.

2001 decemberében mind a magyar, mind az osztrák oldalon az egész Fertő táj elnyerte a világörökség kultúrtája címet. A táj egyediségét növeli, hogy három klíma (kontinentális, szubmediterrán, dealpin) találkozásánál terül el a Fertő, és néhány kilométeren belül kis helyen előfordul akár a jégkori idők idéző láprét, vagy éppen a száraz kontinentális pannon pusztá, illetve a sekély vízű, hatalmas kiterjedésű mocsár. A világörökség részét képezik az olyan történelmi és kulturális értékek is, mint Ruszt, az egykori legkisebb magyar szabad királyi város belvárosa, a nagycenki Széchenyi-kastély és környezete, a magyar Versailles-ként számon tartott Esterházy-kastély Fertődön, vagy a Fertő menti falvak is.

A nemzeti park központja és kutatóbázisa a sarródi faszerkezetű, úgynevezett Kócsagvár, amely a PHARE-program támogatásával készült. A nemzeti parkhoz a terület településeinek kultúrtörténeti értékei is hozzátartoznak.

A Fertő tó és a Hanság

A „Lacus Peiso” néven már a rómaiak által is ismert Fertő tó a Keleti-Alpok lábainál elterülő sztyepptó. Közép-Európa harmadik legnagyobb állóvize, elsősorban a csapadékvíz, továbbá a Vulka és a Rákos-patak táplálja. Természetes lefolyása nincs, de a fertőújlaki zsilip megnyitásával a Hanság-főcsatornán keresztül, vize mesterségesen leereszthető. A kontinentális síkvidéki sós tavak legnyugatibb fekvésű utolsó darabja, korát mintegy 20 ezer évre becsülik.

A tó alapvetően érintetlen növényzetével és állatvilágával – az UNESCO által kijelölt – bioszféra-rezervátum. E téren gyümölcsöző magyar-osztrák együttműködés alakult ki a 150-nél több madárfaj, a halállomány és a növényvilág megőrzésére. A tó körül osztrák–magyar együttműködéssel kerékpárutat építettek.

A Hanság hazánk egyik legnagyobb, s a Fertővel egykor összefüggő lápterülete volt. Ma a számos emberi beavatkozás (vízrendezési munkálatok, tőzegbányászat stb.) következtében kultúrtájjá szelődött. Területe a nemzeti parkban két részből áll. A hajdani Hanság központi, ma is lápi erdőkkel, vízenyős rétekkel borított területéből, valamint az észak-hansági láprétek helyén elterülő erdőkből és két kisebb, nádasok övezte tóból áll.

A mai Hanság a mocsárrétekbe betelepült rekettyefüzesek óriási területe. A Hanság legjellemzőbb növénytársulása az égerlápérdő. A támasztógyökeres, nagy kiterjedésű állományából ma már csak a csíkos-éger és a királytói-égeres szinte őserdő jellegű területe maradt meg. Az állatvilága gazdag (fekete gólya, tűzok, nagy póling, hamvas rétihéja, nagy kócsag, vörös gém, parlagi vipera stb.) A Déli-Hanság területén található Öntésmajorban a Hanság kialakulását, élővilágát és a „hanyi emberek” egykori életét bemutató múzeumot rendeztek be.

HÉDERVÁR a Szigetköz központjának tekinthető. A Héderváry-család őse, Héder comes, még a 12. században **II. Géza királytól** kapta a Szigetközt birtokul. Héder, a család alapító tagja mosoni ispán, később királyi udvarbíró és nádor volt. Ő tette Hédervárt a Szigetköz központjává és építhette fel a Héder várát, amely a mai kastélytól kissé északkeletre levő halmon volt, és évszázadokon át volt e család birtokában.

A mai – egykori Khuen-Héderváry – várkastély magját Héderváry István építtette a 16. században a középkori vártól néhány száz méterre. Mai barokk összképe a 18. századi átépítés eredménye, végül a múlt század fordulóján épült ki mai formájára. Jelenleg elegáns szálló működik benne. A kastély bejáratát két szfinx őrzi, amelyen keresztül négyszögletes udvarba jutunk. Belső részei reneszánsz és barokk elemeket őriznek.

A kastélytól kissé távolabb állt a **Kont-fa**. A néphagyomány szerint ez alatt a fa alatt tartotta megbeszéléseit Héderváry-Kont István, a kemény vitéz, a királyellenes összeesküvés során. Az elpusztult öreg fa helyén új fát ültettek.

A Boldogasszony- (temető-) kápolna a 13. században – más vélemények szerint a 14. században – épült. A 17. század végén Héderváry Katalin barokk stílusban átépítette és díszes Lorettói-kápolnával bővítette. A századfordulón neogótikus stílusban alakították át. A kápolna mellett lévő öreg tölgyfa hasonló korú. A tölgyfát a néphit Árpád-fájának tartja, amihez egykor a fejedelem a lovát kötötte. Mellette van a Khuen-Héderváry-család sírboltja.

MÁRIAKÁLNOK Magyaróvár szomszédságában a táj ismert **Mária-kegyhelye**. Üdítő vízű forrásához a feljegyzések szerint már 1550-től sokan jártak. A mai kápolna 1874-ben épült. Oltára fölött van az ősi Mária-szobor, amelyet a hagyomány szerint egy kálnoki halász talált a forrás vizében. Imameghallgatásokról a plébánia naplói tanúskodnak.

A Fertő–Hanság Nemzeti Park

A Fertő-táj már igen régóta nemzetközileg is elismert terület. 1979-ben az UNESCO-MAB programja keretében bioszféra-rezervátummá nyilvánították, 1989-től pedig a Ramsari Egyezmény nemzetközi jelentőségű vadvízei között is számon tartják. A Fertő tavi Nemzeti Park és a Hanság Tájvédelmi Körzet 1991-ben – az egyedülálló növény- és állattani, tájképi, néprajzi és kultúrtörténeti értékek védelme érdekében – Fertő–Hanság Nemzeti Park néven egyesült. Ehhez csatlakozott 1994-ben az osztrák oldalon Nationalpark Neusiedler See–Seewinkel néven megalakult nemzeti park, amely lehetővé tette a mesterséges határokat nem ismerő természeti értékek szoros együttműködéssel megvalósuló kezelését. A nemzeti park elsősorban vizes élőhe-

A vár épülete előtt van az I. és II. világháború hősi halottainak és az 1956-os mosonmagyaróvári sortűz gazdász áldozatainak emlékműve, Hajas István és Pauer Gyula alkotása.

A mosoni városrészben találjuk a **Hansági Múzeumot**. A múzeum klasszicizáló stílusú épülete 1912-ben épült, de benne a múzeum csak 1921-ben nyílt meg. Ma a várost és környékét bemutató állandó kiállításnak ad otthont.

1966-ban 75°C-os gyógyvizet tártak fel 2000 m mélységből, jód-, fluor- és kovasav-tartalommal. Környékét többmedencés **gyógyfürdővé** építették ki.

A Szigetközi Tájvédelmi Körzet

A Szigetköz az **Öreg-Duna és a Mosoni-Duna** által közrefogott kis táj. Hossza alig 50 km, szélessége 8–10 km között váltakozik. A **Szigetközi Tájvédelmi Körzetet 1987-ben alapították** a Szigetköz sajátos vízrendszerének, jellegzetes növény- és állatvilágának megőrzésére. Fontosabb területi részei a Mosoni-Duna menti erdők a keményfaligetek maradványaival, a Duna hullámterre, valamint kisebb, különálló gyepterületek a mentett (töltésen kívüli) oldalon.

A Duna 19. század végén történt **szabályozásakor** a töltések között olyan széles hullámteret hagytak, hogy áradáskor a folyam szinte tengerré szélesedett, majd visszahúzódva medrébe, **apró szigetek százait** hagyta maga után. Morfológiai sajátosságát ma is az **árterek és ezek mikroképződményei** adják.

A homokos üledékek alatt fekvő több száz méter vastag **dunai kavics-hordalékban** találjuk Európa legnagyobb ivóvízminőségű természetes **víztározóját**. Mivel a 21. században várhatóan a **tiszta víz** lesz a **legdrágább nyersanyag**, ezt a vízkészletet meg kell védeni a vízlépcsők szennyező hatásától.

Szigetköznek ebbe a még természetes állapotot őrző tájába emelték a Bős–Nagymaros erőmű részeként a **Dunakiliti duzzasztóművet**. A tömeges tiltakozások hatására a **kormány 1989-ben leállította** a magyar oldal építkezéseit. Csehszlovákia ezért a szlovák oldalon megépítette a **Mosoni-Dunát lezáró saját zsilipet** és azt a hajózó csatornát, ami miatt a Duna főmedrének vízszintje 2,5–3 méterrel csökkent. Ez magyar oldalon a talajvízszint drasztikus csökkenéséhez vezetett, ami pusztulással fenyegette Szigetköz nagy értékű, védelem alatt álló élővilágát. Ezért a szükséges vízpótlás érdekében megépült az a **fehékküszöb**, ami remélhetőleg lehetővé teszi a hullámtér vízellátását.

A Szigetköz kiemelt települései

ÁSVÁNYRÁRÓ a Szigetköz **horgász- és vadászközpontja**. Szépségét a dunai ártéri erdők és **30 sziget** adja, közöttük valóságos **vízi paradicsommal**.

Kr.u. az 1. században a római limes mentén fekvő **Ad Flexum** nevű katonai őrhelyéből fejlődött római településsé. A honfoglalás után itt húzódott a nyugati gyeplővonal. Az államalapítás után ispánsági **székhely**. Szent István 1030-ban e tájon semmisítette meg a hazánkra támadó Konrád császár seregeit.

Moson földvárát 1271-ben **Ottokár** cseh király csapatai lerombolták, a tatárjárást követően az óvári várat erősítették meg. **Magyaróvár** 1354-ben Nagy Lajostól városi és áru-megállítási jogot kapott. Várát a Bécs ellen vonuló törökök többször feldúlták. 1809-ben Napóleon csapatai szállták meg a várost.

A városon vezetett keresztül az Alföldről Bécsbe irányuló gabona- és állatszállítmányok útvonala. Míg Magyaróvár a térség ipari és kulturális központjává fejlődött, addig Moson gazdálkodók, kereskedők lakta nagyközség volt. A két városrész 1939-ben egyesült Mosonmagyaróvár néven.

A város területén ágazik szét a 10-es út Hegyeshalom-Bécs felé, illetve a 15-ös út Rajka-Pozsony felé a határállomások irányába. **Magyaróvár** történelmi városrészén a 15-ös út halad végig. Magyaróvári szakasza a Fő út. A várhoz közel eső részében, egy romantikus stílusú házban lakott 1822–1823-ig **Nikolaus Lenau** osztrák költő, amikor az Akadémia hallgatója volt. Erre a ház falán emléktábla emlékeztet. Az egykori Fekete sas Szálló a város legrégebbi fogadója volt, amelyben Bethlen Gábor is megszállt 1619-ben. Az 1924-ig vármegyeháza, a mai **Városháza** 1892-ben épült neoreneszánsz stílusban. Falán emléktáblák emlékeztetnek a napóleoni háborúk idején betöltött szerepére. Homlokzatán **Moson vármegye** címere látható.

A középkori alakját megőrzött főtéren, a **Deák téren** áll a város legszebb barokk szobra, az 1744-ben emeltetett **Nepomuki Szent János-szobor**. A tér sarkán, szemben a vár kapujával, áll az egykori **Habsburg-kastély**. Híres vendégei voltak. Az épületben szállt meg **Széchenyi István** 1847-ben, a pákozdi csata után menekülő **Jellasits** töltött itt néhány napot. 1848. október 3-án **Kossuth Lajos** az erkélyszoba ablakából mondott beszédet. A zárt sarokerkélyen a domborműves emléktábla erre emlékeztet. A régi városháza emeleti tanácstermében választották meg a megyei rendek **Széchenyi Istvánt** **Moson megye országgyűlési követévé**. Az eseményt dombormű örökíti meg a ház falán. A 14–15. századi gótikus alapokon nyugvó **Cselley-házban** kapott helyet a **Hanság Múzeum** ipartörténeti kiállítása és a **Gyurkovics-gyűjtemény**, amely a teljes magyar festészetet felöleli. Pincéjében római kőtárat alakítottak ki.

A főtérről a **Lajta-hídon áthaladva** pillantjuk meg a négy saroktornyos, szabálytalan négyszög alaprajzú, kétemeletes **16. századi vár** épületét. Az óvári vár a római település maradványaira a 13. században épült, többször átalakították. **Téglahídon** jutunk át a **várárkon** és érjük el a **várkaput**. A kapuzatban két római feliratos kő van.

1818-ban **Albert Kázmér szász-tescheni herceg, Mária Terézia veje** agrár-felsőoktatási intézményt alapított. Ennek jogutódja a vár épületében működő **Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság-tudományi Kara**. A várban a **Hanság Múzeum** egy részlege, a **Hanság állatvilágát bemutató gyűjtemény**, valamint az egyetem intézménytörténeti kiállítása tekinthető meg. A belső várudvaron **kőpad** és **mellszobor** örökíti meg **Lenau** emlékét.

Körmendi Nándor tervezte. Előtte Varga Jenő Szent Imre-szobra áll. Belül Szőnyi István legmonumentálisabb freskóművei: a szentélyben Jézus mennybemenetelét, a hajó falán a Magyarok Nagyasszonyát ábrázolja szentjeink és a nép között. A Szent Imre-oltárt Borsos Miklós rézdomborításai díszítik. A szószéken Mattioni Eszter négy evangélistáját látjuk. A főbejáratot Kovács Margit „az isteni és a sarkalatos erények” témájú kerámiája díszíti.

A legújabb templomot Ráskai László tervezte a 83-as út mentén lévő temető mellé: a Szentlélek-templomot. Ez már a II. Vatikánum szellemében a görög színházakra emlékeztető, legyezőszerű belső térrel, emelkedő padsoffokkal épült. Kákonyi Asztrik gyönyörű nagyméretű színes üvegablakai és secco¹⁷ díszítik.

A Duna és a Rába folyók találkozásának szegletében épült ki Győr fürdőnegyede. Strand, fedett- és versenyuszoda, valamint új termálfürdő várja a látogatókat.

ABDA a középkorban királyi vámszedőhely volt. Az 1-es úton Győrből Abda felé haladva az út mellett találjuk Melocco Miklósnak 1980-ban készített Radnóti Miklós-emlékművét. A költő itt halt mártírhalt 1944 őszén. A Rábca folyó partján II. Rákóczi Ferenc emlékműve áll. Az 1701-es hegyaljai felkelés leverése után ezen az úton kísérték a fejedelmet bécsújhelyi börtönébe. Erre emlékeztet az 1940-ben felállított domborműves emlékmű, amelyen a fejedelem az ajándékként kapott halat visszadobja a Rábcába.

LÉBÉNY Győrtől nyugatra, az M1-es úttól 4 km-re, Lébényben van a magyar román kori építészet kimagasló alkotása, a 12–13. század fordulóján épült Szent Jakab-templom. A falut Szent István adományozta a német származású Győr lovagnak. Az ő utódai, Pot és Csépán ispánok építették nemzetségi monostortemplomnak, és bencéseket telepítettek ide. A kéttornyú templom nyugatra néző főhomlokzatának legfőbb díszje a rézsűs díszkapu, amelynek falsarkaiban sima oszlopok állnak. Az oszlopok közötti falmezőt rendkívül gazdagon díszítő inda-akantuszlevél faragás tölti ki. Egy szakállas és egy tonzúrá¹⁸ férfifejet az építőmesterrel és az építő apáttal azonosítják. Valószínűbb, hogy a Jó és a Rossz ábrázolása. Mai toronysisakját a 19. század végi átépítéskor kapta. Belül bimbós fejezetű oszlopok osztják három hajóra a bazilikás elrendezésű templomot. A főhajó dongaboltozata a 17. századi helyreállításkor készült. A színes üvegablakok Árkayné Sztehló Lili alkotásai, és a magyar szenteket ábrázolják.

MOSONMAGYARÓVÁR Az M1-es út mentén fekvő Mosonmagyaróvár a Mosoni-Duna és a Lajta folyó torkolatánál Magyaróvár és Moson településekből jött létre.

¹⁷ Secco: száraz vakolatra történő festés.

¹⁸ Tonzúra: a katolikus szerzetesek feje tetején kiborotvált felület, pilisnek is nevezik.

Érthető tehát, ha a győri patika barokk mennyezetfreskója éppen Mária mennybenetelét ábrázolja. Körülötte a Boldogasszonynak bibliai jelképei latin feliratokkal: **titkos értelmű rózsza** (rosa mystica), **ékes olajfa** (oliva spaciola), **választott mirrha** (mirrha electa), **lilium a tövisek között** (lilium inter spinas). Az egész kompozíció idézi a kerteknek, mezőknek a megdicsőült Boldogasszony ünnepén a lélek épülésére, a test orvoslására szentelt virágait, fűeit és más orvosságait.

A Széchenyi tér északi oldalán az **Apátúr-ház** kimagaslóan szép barokk épülete áll, amelyet a 18. században **Sajghó Benedek pannonhalmi főapát építtetett** a rend megszállóházaként. Különösen szép a bejárat fölötti zárt erkély kiképzése. Az épületben a **Xantus János Múzeum** gazdag anyaga látható, amely Győr és környékének történetét mutatja be az őskortól napjainkig. A múzeum anyagának jelentős részét **Rómer Flóris (1815–1889)** kiváló **szerves tudós gyűjtötte össze**. Gyűjteményéből hozták létre az első állami múzeumot 1859-ben. **Rómer Flóris új fejszobra** a múzeummal szembeni terecskén áll.

A tér és a Stelczer utca sarkán van az úgynevezett „**Vastuskós-ház**”. A barokk ház sarkán lévő **vastuskó** a bécsi „Stock im Eisen” mintájára készült **egy fűszerkereskedés cégéreként**.

A céhrendszer idején **egy-egy kivágott fatörzset állítottak fel** a városokban. A kötelező vándorútjukat járó **iparoslegények hagyománya** volt, hogy ottjártuk emlékére **egy-egy vasszőget vertek a tuskókba**. Innen a **vastuskó elnevezés**.

A tér és a Múzeum utca sarkán van a régi barokk **városháza**, amelynek szép kovácsoltvas rácsú erkélye van. A hagyomány szerint pincebörtönében tartották fogva 1715-ben a Jókai Mór regényéből is ismert „**lőcsei fehér asszony**”-t, Korponay Jánosnét, akit később a téren végeztek ki.

A tér közepén álló 16 méteres **Mária-oszlopot** Kollonics Lipót érsek építtette 1686-ban Buda visszafoglalásának az emlékére.

Ha innen továbbmegyünk, a II. Rákóczi Ferenc utcában a **Magyar Ispita** épületét találjuk, amit **Széchenyi György püspök** 1666-ban létesített **öregék otthonának**. Páratlanul szép a két **reneszánsz udvara**. Az udvar nyaranta hangversenyeknek ad otthont.

Néhány **kiemelkedő értékű modern épülete** van Győrnek, amit meg kell említeni. Az 1978-ban megnyitott **Győri Nemzeti Színház**at Vincze Kálmán tervezte. **Külső márvány falburkolatának** díszítése a magyar származású festőművész, Victor Vasarely (Vásárhelyi Győző) tervei szerint készült. Az előcsarnokát **Szász Endre porcelánfala** díszíti. Színpadán prózai és operatagozata, valamint a Győri balett tartja előadásait. A sportstadion is szép modern vonalú.

Győr Nádor-város nevű részében áll a **Szent Imre-templom**. Benne a két világháború közötti **művészvilág kiváló alkotásait** találjuk. A templomot

1729-ben egy szökött katona a körmenetben ministráns ruhát öltve próbált megbújni, de a várórség felismerte. Amikor megpróbálták kirángatni a körmenetből, kiütötték a pap kezéből a monstranciát. III. Károly a győri polgárok kiengesztelésére a vétkes katonákra kirótt büntetéspénzből állíttatta 1731-ben a szobrot.

Szomszédságában, az Apáca utca sarkán áll a 18. századi **Kreszta-ház**. Az épület Kreszta János fűszerkereskedőé volt, innen a neve. E ház padlásterében kapott helyet Kovács Margitnak, a győri születésű kiváló kerámiaművésznek az állandó kiállítása.

A Duna-kapu téren, a heti piacok színhelyén, egy kovácsoltvas díszkút tetején látjuk a győri vaskakas másolatát. Veress Gyula 1998-ban felállított kétalakos szobra Pálffy Miklósnak és Schwarzenberg Adolfnak, Győrt a töröktől visszafoglaló hadvezéreknek állít emléket. A Jedlik Ányos utcában a legszebb győri céget találjuk, az „Aranyhajó”-t.

Továbbhaladva, az Apáca utcában a késő reneszánsz-kora barokk formákat mutató Fejérvári-házat látjuk, amely Győr egyik legpatinásabb épülete. Egykori tulajdonosa Győr városbírája volt. Szomszédságában, a Káptalani zenészek házában született a világhírű magyar karnagy, Wagner zenéjének egyik legkiválóbb tolmácsolója, Richter János (1843–1916).

A Széchenyi tér a középkorban a város főtere, piaca, népgyűléseinek a színhelye és vesztőhely volt. A tér legmonumentálisabb épülete a kéttornyú Szent Ignác-templom és a hozzá kapcsolódó bencés rendház, valamint a bencés gimnázium. A templomot a jezsuiták számára Baccio del Bianco tervezte a 17. században. Az oldalkápolnák freskói és stukkói a 17. századból, míg a főhajóé a 18. századból valók. A főoltár képét Paul Troger bécsi akadémiai tanár festette. Témája: Szent Ignác megdicsőülése. Az ő munkája a szentély Szent Ignác lelkének mennybevitelét és a hajó Annuntiatio-t, az Angyali üdvözetet ábrázoló mennyezetfreskói is. A művészi barokk szószék Gode Lajos pozsonyi művész munkája. Pátzay Mária rézdomborításos stációképei a keresztút kápolnában vannak.

A bencés gimnázium előtti kis téren 2001-ben állították fel Rieger Tibor alkotását, Jedlik Ányos és Czuczor Gergely kiváló bencés tanárok egész alakos bronzszobrát.

A rendház épületében, a térre nyíló ajtóval találjuk a hajdan jezsuiták által 1654-ben alapított és működtetett Széchenyi Patikát. A múzeumpatikát ma a bencések működtetik.

A mennyezetet gazdag stukkódísz ékíti a négy évszak alakos ábrázolásával. A freskók a Bibliából vett gyógynövényeket ábrázolnak.

A gyógynövények freskója a virágszentelés középkori hagyományát idézi. Ez a szertartás Nagyboldogasszony napján történt. E nap évszázadokon át olvasott szentleckéje Sirák könyvéből való: „Magasra nőttem, mint Libanon cédrusa, és mint Sion hegyén a ciprus. Úgy nőttem, mint a cadesi pálmá és mint a jerikói rózsátő. Felnőttem, mint a szép olajfa a mezőn és mint a platánfa a víz mellett a tereken. Mint fahéj és az illatozó balzsam illatoztam és mint a kiválogatott mirrha, jó szagot árasztottam.”

vallásüldözés elől menekülve hozott magával **Galway városkából**. Mivel a három napig tartó könnyezést nagy tömegek látták, és erről hiteles jegyzőkönyvek is készültek, a pápa – a könnyezés emlékére és a lelkek üdvösségére – mint **Mária-kegyhelynek, búcsúkat engedélyezett**.

A hajó szentély előtti két első pillérén helyezték el az úgynevezett fekete oltárokat, rajtuk Müller Jakab, olaszosan Mollinarolo, **őn domborműveivel**. Témájuk: „Szent István koronafelajánlása” és „Szent László felemeli István testét”. A szentélyben 18. századi stallumok vannak. A **püspöki trónus Mária Terézia trónszéke** volt.

A Szentháromság- (Szent László-) kápolnában helyezték el Szent László aranyozott ezüsből készült fej-ereklyetartóját – hermáját¹⁶ –, amely a középkori magyar ötvösművészet legkiemelkedőbb alkotása.

Írott források már 1400-ban megemlékeznek róla. A hermát **Kolozsvári Márton** készítette. Alapos vizsgálatok alapján feltételezik, hogy maga a kétszeres életnagyságú fej **III. Béla király** megrendelésére, **László szentté avatására** készült a nagyváradi székesegyház számára. A sodronyománcos mellrészt 14. századi alkotásnak tartják. A jelenlegi korona az 1600-as években, valószínűleg a nyakrésszel egy időben készült. Néhány kutató véleménye szerint az **aranyozott ezüst herma** fejrésze – arca – **III. Béla király portréja**. A 16. században a gyulafehérvári székesegyházba került, majd a török elől Prágába menekülő Náprági Demeter püspök vitte magával. Onnan később Pozsonyba, majd 1606-ban Győrbe hozta, amikor itt lett püspök.

A kápolna kórusa alatt **Boldog Apor Vilmos vértanú püspöknek** – akit szovjet katonák lőttek le, mert a Püspökvárba menekült nők védelmére kelt – **vörös márvány síremléke** van, Boldogfai Farkas Sándor készítette 1948-ban. A síremlék mögötti falat **Mattioni Eszter hímeskő mozaikja** díszíti. A kápolna három színes üvegablaka **Árkayné Sztehló Lili** alkotása.

A székesegyház bejáratával szemben 2000. augusztus 20-án avatták fel **Szervátiusz Tibor kő domborművét**, amely **Szent István koronafelajánlását** ábrázolja. A domborművön Szent István a koronával, Szűz Mária és a kis Jézus alakja látható. Felirata: „*Mária magyarok Nagyasszonya segítsd meg magyar népedet.*”

A székesegyház mögött, az **Apor Vilmos püspök téren** találjuk **Borsos Miklós** Kossuth-díjas szobrászművész állandó kiállítását.

Borsos Miklós (1906–1993) a magyar szobrászat kimagasló, Kossuth-díjas művésze. Győrben vésnöként kezdte pályafutását. A város díszpolgárává avatta. Művei a világ nagy múzeumaiban is megtalálhatók. Alkotásai egy részét a művész ajándékozta a városnak.

A térről nyíló kis utca végében, a régi szeminárium (Papnevelő Intézet) épületében van a **Győri Egyházmegyei Kincstár**. Gazdag anyagában liturgikus tárgyak és ruhák, szobrok és ritka könyvek találhatók.

A **Gutenberg téren** áll a **Frigyláda-szobor**, egyik legszebb barokk szoborcsoportunk. Tervezőjének Fischer von Erlachot vélik. III. Károly egy, a katonái által okozott botrány után engesztelésként emeltette.

¹⁶ Herma: fej alakú, fémből készült ereklyetartó.

vet. A körülötte kialakuló olvasókör, az **Auróra-kör** tette Pestet véglegesen az irodalom központjává. A Győr melletti Téten született, iskoláit is Győrben végezte.

A tér két legszebb homlokzatú háza a copf homlokzatú **Ott-ház** és az **Altábak-ház**. A középkori eredetű Altábak-ház két sarkát **zárt sarokerkélyek** díszítik. Homlokzatán gazdag barokk **stukkódíszítés** van. A tér harmadik – Rába-parti – oldalán húzódik a **régi várfal** megmaradt részlete és egyik bástyája, a Sforza-bástya. A bástya udvarán és a **kazamatákban** a **Xantus János Múzeum** kőtárát helyezték el. Benne a Győrben és környékén **előkerült római kori sírköveket**, egyéb köemlékeket találunk. A várfal előtt Medgyessy Ferenc kisméretű **Szent István-iovasszobra** áll.

A térről a Király utcába tekintve, jobbról a második ház az úgynevezett **Bezerédy- vagy Napóleon-ház**. Ebben a házban szállt meg **Napóleon** 1809-ben, a kismegyeri csata után.

A **Káptalan-domb** a város legősebb magva, a Rába egy magasabb teraszdarabján, a három folyó összefolyásánál alakult ki. A **legrégibb politikai és katonai központ**, ma művészeti értékekben leggazdagabb része a városnak. Legjelentősebb épületei a **Püspökvár** – a győri püspökök rezidenciája – és a **székesegyház**. A székesegyházzal szemben van a **püspöki palota**. **Csonka tornyának felső része barokk jellegű**, dongaboltozatú alsó részében gótikus ülőfülkék vannak, homlokzatát reneszánsz sgraffitto díszíti. A palota tornyához déli oldalról csatlakozik **Dóczy – Nagylucsei – Orbán püspök** 15. században emelt **gótikus kápolnája**. A székesegyház északi oldalán van a **Püspöki Papnevelő Intézet**, a déli oldalán a **Rába Magyar Vagon- és Gépgyár modern vendégháza** található.

A Káptalan-domb közepén – a Püspökvárral szemben – épült a város legértékesebb épülete, a **székesegyház**. Az első román stílusú székesegyház 1030 körül épült. Ezt a 13. század folyamán bencésekhez közelálló mesterek átépítették. A **Szent Lászlóról elnevezett gótikus Szentháromság-kápolnát** Héderváry János püspök építtette a **15. században** a **székesegyházhoz**. A török időkben súlyosan sérült és kiégett templomot a **17. században** Draskovich György püspök barokk stílusban építtette újjá *Giovanni Battista Rava olasz építésszel*, és megszüntette az emelt szentélyű, attemplomos régi templomot. Ekkor épült a torony, és a román falakra a dongaboltozat. Jelenlegi **klasszicista stílusú oromfalát** a **19. század elején** építették elé annak érdekében, hogy a **statikailag megrendült torony ledőlését megakadályozzák**. A mai háromhajós, dongaboltozatos templombelsőt **Hefele Menyhért** alakította ki a **18. században**.

A belső tér értékei közül ki kell emelni **Maulbertsch főoltárképét**, amely **Mária mennybevitelét** ábrázolja. Ugyancsak ő készítette a **szentély dongaboltozatán** a **Magyar szentek hódolatát** és a **főhajón** a **Krisztus színeváltozását** ábrázoló képeket. A **mellékoltárok képeit Paul Troger** és **Maulbertsch** festette.

Az **északi mellékhajó apszisában**, a szentségi oltár felett látható a híres **könnyező és vérrel verítékező Mária-kép**, amelyet **Lynche Walter** ír püspök a

Győr legszebb barokk városaink egyike. A várost ma Európa-szerte a városmegújítás legjobb példái között emlegetik. A barokk belváros sikeres rekonstrukciója eredményeként 1989-ben Győr a műemlékvédelem Európai-díját nyerte el.

Győrbe érkezésünkkel először az ország egyik legszebb eklektikus stílusú tornyos Városházáját pillantjuk meg. Az eklektikus tömb 1896–98 között Hübner Jenő tervei alapján épült, a lebontott városfalak és bástyák helyére. Az épület dísztermében gyakran tartanak hangversenyeket is.

Az építkezés anyagi hátterét egy nincstelen üveginasként idekerült üvegesmester, Bisinger József vetette meg, aki élete végén szorgalmasan összegyűjtött vagyonát a városra hagyta. Ennek az örökségnek egyötödét használták fel az építkezésre.

Vele szemben a modern Megyeháza és az Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság épülete található, szomszédságában a Rába Szállóval.

A VÁROSNÉZŐ SÉTA AJÁNLOTT ÚTVONALA: Városháza tér – Aradi vértanúk útja – Bécsi kapu tér – Káptalan-domb – Gutenberg tér – Apáca utca – Stelczer utca – Széchenyi tér – Kazinczy utca.

A Városháza tértől az Aradi vértanúk útja vezet be a város központjába, a Bécsi kapu térre. A Bécsi kapu tér már az egykori győri vár területén található, csak három oldalról van beépítve, a Rába folyó felől nyitott. Valaha itt állt az 1860-ban lebontott Bécsi-kapu. A legszebb épülete az ovális alaprajzú karmelita templom, amit Witwer Márton Athanáz karmelita szerzetes-építész tervezett 1716–1725 között. Witwer Márton Ausztria több városában is dolgozott és valóságos dunai iskolát teremtett. Az oltárok, szobrok és padok Richter Ferenc karmelita mester alkotásai. Szentélyét és kupolafreskóit Johann Kastner festette. A főoltár kitölti a téglalap alakú szentély egész falfelületét („theatrum sacrum”). A mellékoltárok képeit Altomonte Hohenberg Martin festette.

A Nápolyban született osztrák festő (1657–1745) a kor egyik legtehetségesebb, legtermékenyebb templomfestője, majd III. Sobieski János udvari festője volt. Képeivel Bécsben, Linzben, Salzburgban és Prágában is találkozunk.

A karmelita templom melletti fülkében legszebb barokk Madonna-szobrunkat, a Hab-Máriát láthatjuk, alkotója Giovanni Giuliani.

A szobor eredetileg a Rába-szigeten volt. A különleges nevet egy legenda magyarázza. A 18. század elején Győrt több árvíz is fenyegette. A legenda szerint a hívek könyörgését meghallgatta a Szent Szűz, és az áradás alábbhagyott, a szobor pedig ott maradt a habok között. Innen a Hab-Mária elnevezés.

A templomhoz csatlakozó barokk karmelita rendház 1987-től hotelként működik.

A tér közepén Kisfaludy Károly szobra áll, amelyet Mátrai Lajos készített.

Kisfaludy Károly (1788–1830) költő, novella- és drámaíró, a 19. század első harmada irodalmi életének irányítója. 1822-ben ő indította el az Auróra című szépirodalmi zsebkönyv-

GYŐR kialakulását és máig tartó fejlődését földrajzi fekvésének köszönheti. A folyótorkolatok és a Hanságon átvezető út jelölték ki a helyét. A folyók városának is nevezik, három folyó folyik és találkozik a városnál: a Rába, a Rábca és a Duna.

A várost még a kelták alapították a Kr.e. 5. században, és a Rába folyóról Arrabonának, Rábaszállásnak nevezték el. Ezt a nevet a rómaiak is átvették.

A 6. századtól kezdve avarok birtokolták a mai Győr környékét. Ők a római castrumot ismét megerősítették, telephelyüket gyűrű alakú sánccal vették körül. Sokan ebből a gyűrű alakú erődítményből származtatják a mai Győr nevet.

Szent István püspöki székhelyé és várispánsággá tette. Középkori vára, amely Európa egyik legerősebb vára volt, a mai Püspökvár területén feküdt. A török időkben katonai szempontból jelentőssé vált.

1529-ben a török elleni védekezésül a városparancsnok felégette a várost, nem vállalva a város kockázatos védelmét. A török veszély végül szükségessé tette a város megerősítését. Ekkor kapta a törököktől a „Janik Kula” – „Égett vár” – elnevezést.

1537–1575 között építették ki az akkor bevehetetlennek számító győri várat. Az erődítmény kialakításában nagy szerepet játszottak az olasz hadmérnökök és építésszek. A várfalak és a hét „füles bástya” kialakítása Francesco Benigno olasz várépítő mester tervei alapján valósult meg. Csak néhány évig – 1594–1598 között – volt a törökök kezén. 1743-ban szabad királyi város lett, gazdasági és kereskedelmi fellendülés kora következett. 1809. június 9-én zajlott le Kismegyernél az úgynevezett győri csata, amelyben a császári csapatok, valamint a sietve összehívott, elszántan harcoló, de kellően ki nem képzett magyar nemesi felkelés súlyos vereséget szenvedett Napóleon seregeitől. A csata után a várost is megszállták Napóleon seregei és 300 000 forintnyi hadisarcot róttak ki rá. Rövid ideig maga Napóleon is lakott a városban.

A győztes kismegyeri csatát és Győr bevételét a franciák a mai napig nem felejtették el. Győr nevét a párizsi diadalív oszlopára is felvésték, mint Napóleon sikeres ütközetének egyikét.

Az 1820-as években döntöttek a város erődítményeinek és városfalainak lebontásáról, ezzel megnyílt az alkalom a város fejlesztésére. Házak épültek a régi várfalakra, az egykori bástyák közül csupán a Kastély-bástya és a Sforza-bástya őrzi a hajdani vár emlékét.

Győr a 19. század derekától, mint iskolaváros is nevezetes szerepet játszott. Olyan tudósok tanítottak itt, mint Fejér György történétíró, Rómer Flóris, a hazai régészeti és műemléki feltárások előharcosa, Czuczor Gergely költő, s egyúttal a magyar nyelv első értelmező szótárának szerkesztője, Jedlik Ányos, a dinamó magyar feltalálója. A győri bencés gimnázium diákja volt Xantus János, a neves magyar földrajz- és természettudós, a budapesti állatkert megalapítója.

A nagy jelentőségű, nyugat felé vezető út és villamosított vasút ma is itt halad át. Így lett Győr az ország egyik legjelentősebb ipari-forgalmi központja. A városnak elsősorban a gép- és textilipara fejlődött. Itt van az ország egyik legnagyobb bevételét hozó üzeme, az Audi-gyár.

konzol egy gyíkot ábrázol. A Physiologus szerint a gyík vénségére megvakul, de ha a felkelő Napba néz, és az visszaadja a látását. A templom bejáratánál lévő gyík arra utal, hogy az erények és a bűnök között küzdő ember Krisztushoz, a mi Napunkhoz (az Eucharishtiában) a templom kapuján át juthat.

A világ egyik legnagyobb apátsági könyvtárát klasszicista stílusban Engel József, majd Packh János tervei szerint építették, 1824–1826 között. Belső terét Klieber József festő és szobrász, a bécsi Szépművészeti Akadémia igazgatója festette ki. A boltozaton a tudomány istennőjét, Minervát festette meg, amint egy ókori öltözékben ábrázolt ifjút vonz magához. Ugyancsak ő készítette Szent István és Ferenc király szobrát is. A hatalmas épületben kapott elhelyezést a levél-, könyv- és képtáregyüttes. A könyvtár előterében kapott helyet a régiségtár, a belső teremben pedig a koronázó palást másolata. A levéltár felbecsülhetetlen értékű anyagot őriz az egyház és a magyar művelődés történetéből. A 300 ezer kötetes könyvtár a legnagyobb bencés gyűjtemény. Számos könyvritkasága közül ki kell emelni a Pannonhalmi-kódexet és a Forgács-Tihanyi-kódexet. A levéltárban őrzik a magyar nyelv legrégebbi írásos emlékét, az 1055-ben kelt Tihanyi alapítólevelet. A képtár legismertebb képe Teniers: Brüsszeli búcsú című alkotása.

1996-ban, az ezeréves fennállás ünneplésére készülődve, jelentős feltáró munkát végeztek a templom és az apátság területén. A porta speciosával ellentétes oldalon egy azonos korú bejárat kapubélletét már korábban megtalálták a kerengőben. Előkerült a Szent István (vagy még Géza) korabeli terazzo padló maradványa is, valamint egy Jézust ábrázoló freskó. A feltáró munka sok értékes leletet hozott felszínre. Közülük talán a legérdekesebb a kórus alatt talált lépcső és oszlopláb, amely a bambergi dóméhoz hasonló, úgynevezett „császárkórus” tartozéka lehetett. Feltehetően még Szent István építtette az oltárral szemközt. Feltárták a nyugati apszis félköríves alapfalait is. A feltárt leletek alapján egyértelművé vált, hogy Szent István itt valóban a bambergi dómhoz hasonló, kétszentélyes királyi apátsági egyházat építtetett. Ezzel magyarázható, hogy Szent László miért itt tartott országgyűlést 1078-ban, és Könyves Kálmán miért itt fogadta az országon átvonuló keresztések vezérét, Bouillon Gottfriedet 1096-ban.

A főapátságot az UNESCO Világörökség Bizottsága fölvette a világ kulturális örökségeinek sorába. Az 1996. december 6-án Mexikóvárosban hozott döntést a különböző korszakokból származó épületrészek és a bencés szellemiség ezeréves folyamatos fenntartása és jövőbe mutató továbbéltetése indokolta.

A hármas halom középső magaslatán építették föl 1896-ban a történelmi Magyarország hét millenniumi emlékművének az egyikét. A kápolnaszerű klasszicista épület belsejét Lotz Károly festette ki. A harmadik dombon lévő Mária-kápolna a szerzetesek temetkezési helye.

Az apátság főbejáratával szemben egy szép kovácsoltvas kapun juthatunk a 22 hektárnyi pannonhalmi arborétumba. A domboldal meredek északkeleti oldalára telepített arborétumban 400 növényfajt gondoznak. Egy hatalmas platán Kazinczy Ferenc 1830-as látogatásának az emlékét őrzi.

A Sokoró nyugati dombosrának lejtőin teremnek a Pannonhalmi-Sokoróaljai borvidék kiváló rajnai rizlingjei és traminije.

ható: István Gellérre bízta fia, Imre herceg nevelését. Az 55 m magas harangtornyot Packh János tervezte klasszicista stílusban, 1828–1832 között. A tornyon lévő mozaikot Róth Miksa tervezte, amely Pannonhalma alapításának és a rend 1802-ben történő visszaállításának állít emléket. Középen az egyházat jelképező nőalak – Ecclesia – egyik oldalán az alapító Szent Istvánt látjuk, amint átadja Anasztáz apátnak a hithirdetésre – „*Predicate*” – felszólító levelet. A másik oldalon a rendet visszaállító Ferenc császár, levelében tanításra – „*Docete*” – szólítja a bencéseket. A templom új, a jubileumi évben, 1996-ban készült domborműves bronzkapuját Rieger Tibor szobrászművész, volt bencés diák készítette.

A háromhajós 13. századi templom emelt szentélye alatt egy szintén 13. századi altemplom van. A pápa által „*basilica minor*” rangra emelt templom Szent Benedek-kápolnája a gótika ritka szép alkotása. A mellette lévő kápolna diadalíve reneszánsz stílusú.

A templomhoz épült kolostor gótikus kerengője a bencés kolostorok egyetlen épségben lévő emléke hazánkban. Innen nyílik a páratlan szépségű, román stílusú „*porta speciosa*”, ívmezejében Szent Márton képével.

A templomba délről, a kerengő felől nyíló kapu, régi latin nevén „*Porta speciosa* = ékes kapu” méltó nevéhez: a vörösmárványból és fehér mészkőből épült tágas kaput könnyed páros oszlopokkal bélelték.

A kerengő bordaíndító konzolainak növényi és a bűnök és erények alapos ábrázolásai plasztikus illusztrációul szolgáltak a szerzetesek és a hívek elmélkedéséhez. A huszonöt épen maradt konzol közül tizenegyet stilizált növényi ábrázolásokkal díszítettek. Ezek a gyógynövényekre, mint a bűnök gyógyításának szimbólumaira utalnak. A quadratúrában a szerzetesek gyógynövényeket természetek, amelyekkel a betegeket gyógyították. E gyógynövények jelentős részét ma is felhasználja a gyógyszeripar.

A középkor szerzetese a gyógynövényeket nemcsak a testi betegségek gyógyítására használta, hanem a bűnök gyógyításának jelképeiként is értelmezte. Így figyelmeztetik a gyógynövények a pannonthalmi kerengőben is az embereket a bűnök gyógyítására. Az egyik konzolon például a kökörcsint látjuk, amelyet a szembajok gyógyítására használtak, de a lelki vakságra is figyelmezteti a hívő embert. Egy másikon szőlőindát látunk, amelyről Mátyás király füves kódexe jut eszünkbe, amelyben a különböző borfajták gyógyító hatásáról olvashatunk, de emlékeztet az Eucharisziára, az örök élet italára is. Az alapos konzolok vagy erényeket, vagy azt ábrázolják, hogy a bűnök hogyan torzítják el a lelket. Ezek többnyire fejszobrok, hiszen az arc a lélek tükré. A pannonthalmi kerengő alapos ábrázolásaival kapcsolatban meg kell említeni Prudentius Clemens (348–405) római keresztény költőről, aki költészetével elindítója volt ezeknek a *psychomachiáknak*. Ezek Theodulf orleansi püspök (11. század) közvetítésével először Franciaországban terjedtek el, majd éppen az ő munkája révén a 15. századra az egész európai művészet közkincsévé váltak. A pannonthalmi kerengő északkeleti sarkára sem véletlenül került 15. századi (1486) dátum. Ennek a sarokkonzolnak két egymással küzdő alakja a jó és a rossz küzdelmét ábrázolja, mintegy kiindulópontul a kerengőben váltakozva jelentkező erény- és bűnabrázolásoknak. A délnyugati sarok férfialakja például az egyik sarkalatos erényt, az okosságot jelenti. Ellentétjeként a másik konzol tátott szájú bamba arcáról a gondolkodni is rest mélységes butaság tekint ránk. A templom bejárata közelében lévő

dék értéke évi 550–600 mm. A napsugárzás értéke nyugat felé fokozatosan csökken.

PANNONHALMA A Pannonhalmi-dombság a Bakonyhoz észak felől csatlakozik. Pannonkori homok, agyag és homokkő építi fel. A terület része a **Pannonhalmi Tájvédelmi Körzetnek**.

A legmagasabb (282 m) dombtetőn épült a **Szent Mártonnak szentelt bencés templom és monostor**. Csaknem ezer év alatt alakult ki a ma látható épületegyüttes, amely klasszikus homlokzatával a dombtetőről messzire láthatóan uralkodik a táj felett. Az apátság elhelyezése a bencés hagyományokban rejlik, akik általában magányos hegyeket kerestek kolostoraik számára.

A helyet először Sacer Mons Pannoniae (Pannónia szent hegye) névvel jelölték. A középkortól kezdve Monasterium Sancti Martini (Szent Márton hegye) néven ismert. A Pannonhalmi elnevezés Kazinczy Ferenc levelezése nyomán 1823-tól használatos.

Az első bencések 996 táján jelentek meg Géza fejedelem hívására udvarában, a vértanúhalált halt **Adalbert püspök** környezetéből való Radla pap vezetésével. Az első templomot azonban csak Szent István idején, 1001-ben szentelték fel. Szent István itt kért imáiban segítséget Istentől Koppány ellen. Miután győzött, Koppány birtokai jövedelmének tizedét István a pannonthalmi bencéseknek ajándékozta. Ekkor – 1001-ben – készült a **pannonhalmi alapítólevél**, amit itt őriznek. Szent István idejében Pannonhalmán alakult meg az első kolostori iskola. Leghíresebb növendéke **Szent Mór** (1000–1070), később Pécs püspöke.

Az országban több helyen is kolostort építő bencés szerzetesek nagymértékben hozzájárultak a **magyarság kulturális és gazdasági életének fejlődéséhez** azáltal, hogy a földművelés és a kertgazdálkodás, a konyhakertészet és gyümölcsstermesztés terén a korszerű termelési eljárásokat és termelési eszközöket honosították meg, iskoláik, könyvtáraik, könyvmásoló műhelyeik által pedig a **szellemi műveltség** elemeit terjesztették a nép körében, és a műveltség ápolására törekedtek.

A 13. század elején keletkezett a ma is álló központi udvar – kerengő – körül kialakított, szabályos kolostorépület. A kolostor erősségét mutatja, hogy a tatár támadásnak is ellenállt. Később aztán hol magyar, hol török kézen volt a kolostorerődde lett épületegyüttes. A ma is látható barokk épületeket 1722–1768 között építették, **Sajghó Benedek** főapát irányításával, Witwer Márton Athanáz karmelita szerzetes-építész tervei alapján. II. József a többi szerzetesrenddel együtt a pannonthalmi Szent Benedek-rendet is feloszlatta, de 1802-ben újra elfoglalhatták kolostorukat. A 19. század első felében megépítették a hatalmas könyvtárépületet és a templom hatalmas klasszicista tornyát. Így alakult ki a kolostor mai képe.

A mai apátságba egy **szimbólumokkal ékes kovácsoltvas kapun** juthatunk be, majd a modern hatszintes, F alakú gimnázium úgynevezett **Szélkapuján** haladunk át. Itt a római Forum Romanumról származó köveket láthatunk. A felső várudvarban áll **Jankovich Gyula Asztrik** apátot ábrázoló szobra. A jobbra álló épület falán **Borbereki Kovács Zoltán** kő domborműve lát-

A Nyugat-dunántúli régió

A régió területén három megye: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye osztozik. Zala megye területének egy része a szomszédos Balatoni régió része. Életében ma is fontos szerepet játszanak a folyók, tavak és nem utolsósorban a felszín alatti vizek, hiszen a gyógyidegenforgalom nemzetközileg is elismert központjai – mint például Bük, Sárvár, Balf – szintén ezen terület részei. Változatos tája természeti értékekben rendkívül gazdag. Nem véletlen, hogy az ország 10 nemzeti parkja közül kettő is megtalálható a térségben: a Fertő-Hanság Nemzeti Park és a legújabb, a Göcseji Nemzeti Park. Három jellegzetes néprajzi tájegysége: az Őrség-Vendvidék, Göcsej és Hetés.

A Kisalföld

A Kisalföld magyarországi területe közel **6000 km²**. Az Alpok nyúlványai és a Dunántúli-középhegység közé zárt terület. Felszíne nem egységes. Kialakulása a kristályos alaphegység lassú süllyedésével a miocén derekán kezdődött. A lesüllyedt alaphegységre lajta- és szarmatamészkö települt, majd a Pannon-tenger benyomulása révén jelentős vastagságú (1500–3000 m) tengeri és beltavi rétegsor jött létre. Erre felsőpliocén-kori és negyedidőszaki folyóvízi kavics és homok települt. A Duna a Kárpát-medencébe lépve hatalmas hordalékkúpokat épített fel: a Csallóközt és Szigetközt. A Rába és a Marcal a kavicsos hordalékkúpjába vágta be magát, és a Kemeneshátat a pleisztocénben teraszfennsíkká alakította.

A Győri-medence négy kistájat foglal magába: a Szigetközt, a Mosoni-síkságot, a Fertő-Hanság medencéjét és a Rábaközt.

A Kisalföld hazánk egyik legszelesebb tája, hazánk szélkapuja: ezen át lépnek a csapadékszállító óceáni légáramlatok hazánk területére. A csapa-

